БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНААР, НЭГЭДЭГТЫ!

Буряадай Залуушуул

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-hЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, мартын 3, 1990 он
№ 10 (7077)

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОРГАН

Сэн 5 мүнгэн.

ҮНЭН ЗҮБӨӨР АЖАҺУУХА...

МИТИНГЫН УРДА БОЛОН ҺҮҮЛЭЭРНЬ

ЮУНДЭ ИИМЭ ҺУРАГ ТАРААГДААБ!

Февралиин 25-да республикын Соведүүдэй талмай дээрэ улаан-үдынхид яһала үндэр политическэ культуратай гэхэ гү, али балдахалтэй байһанаа харуулаа. Нэгэшье хүн хулиган аашa гаргажа байгаагүй. Манай республикада ажаһуудаг элдэб яһанай хүнүүд эбтэйнүүд байна гэжэ энэ митинг харуулба.

Иимэ үгэнүүдээр материалаа эхилһэндэмни нютагаймни хүнүүд хүлисэнэ бээз. Митингын үедэ ородууд болон буряадуудай хоорондо хемороон болохо магадгүй гэжэ би нэгэтэшье һанаагүйб. Тэзд юундэ партиин обком городой хүнүүдтэ хандажа, митингдэ бү ошогты, тэндэ хемороон болохо магадгүй гэжэ хэлэһэн байгааб? Өөһэдынгөө тала хараһандаа, бэеэ сагаадруулхые оролдоһондоо иимэ һураг сүү тараагаа гү!

«Митингдэ хабаадагшадай дунда хемороо үүсхэхэ тусхай бүлэг байгуулагдаахай», «ЛВРЗ-дэ хурса үзүүртэй жадануудые бүтээжэ...» гэхэ мэтэ хөөрэгдөөн город соогуур дэлгэрээ һэн.

Митингдэ бү хабаадагты, гэртээ һуугты, гэзэгүүр бү ябагты гэхэ мэтэ «хани бһонойн» һануулганууд оло дахин хэгдээ. Амаралтын үдэр гэрһээ бү гарагты гэжэ һургуулиин багшанар шабинартаа хэлэхэ...

Республикын МВД-гэй мэдээсэлнүүдые хазагайруулһан ушарнуудшье олон байгаа. Фамилинуудай орондо ямар үндэһэ яһанайб гэжэ харуулха ябадалтай энээнһээ урагша ушараагүйбди.

Митингын һүүлээр редакцида ерэһэн хүнүүд энээн тухай хэлээ һэн. КПСС-эй ЦК-гай инструктор В. И. Кудрявцевтай партиин ветеранууд, газетын хүдэлмэрилэгшэд февралиин 26-да хаблалэй байшан соо уулзалга үнгэргөө. Тэрээн дээрэ партиин ветеранууд бүхы һанал бодолоо нюунгүйгөөр хэлэһэн байна.

ВЕТЕРАНУУД

Бүхы орон доторнай, республика доторнай мүнөө хүшэр байдал хүрэжэ ерээд байна. Иимэ үедэ ветеранууд-коммунистнууд КПСС-эй обкомой аппарадта дураа гутажа байһанаа нэгэн дуугаар мэдүүлнэ. Нацинуудай хоорондо хемороо үүсхэхэ зорилготойгоор обкомой аппарат ямаршье үндэһэ баримтагүй һураг сүү тараана.

«...Партократи тухай хэлэнэбди. Партийна демократи тухай, социально-экономическа программын буруу һурэһэн тухай хэлэжэ байна ха юмбибди. Харин партиин обком эдэ үгэнүүдые сидоогоор хубилгахые, ородууд болон буряадуудые эбгүй болгохые оролдоно. Юрэдөө иимэ үзэгдөөгүй ушартай энээнһээ урагша дайралдаагүй байхабди», — гэжэ Ю. Б. Андаров (БНЦ) КПСС-эй ЦК-гай инструктор В. И. Кудрявцевтай уулзалгын үедэ хэлээ.

(Түгэсхэлынь 6-дахи нюурта).

ҮНЭН СЭХЭЭР АЖАҺУУХА, АЖАЛЛАХА

Оронгын һунгуулиин 100-дахи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн Цыденжап Батуевые уншагшаднай һайн мэдэхэ, тэрээнтэй танил байха.

Тэрэнэй нэрэ газетымнай хуудаһануудта ходо дурдагдадаг. Цыденжап хахад жэлэй саада тээ комсомолой областной организациие ударидажа эхилээ һэн. Иимэ эрид хубилалтануудай айхабтар орео хүшэр сагта комсомолой областной организациие хүтэлбэрилхэ зүбшөөлөө ехэл зүрхэтэй үгэһэн гэжэ һанахаар байдаг. Тиигээдшье областной организациие юрын хүндэ даалгахагүй гэжэ мэдээжэ ха юм. Энээн һүүлдэ үнгэргэгдэһэн тооссото һунгалтын конференци дээрэ Буряадай комсомолшууд Ц. Батуевые нэгэдэхи секретарь болгоһон байна.

Манай корреспондент В. Леонов мүнөөдэр арадай депутадта кандидат Ц. Батуевтай хөөрэлдэбэ.

Корр.: Хубилгаан шэнэдхэлгые дэмжэгшэд хөөр шэглэлээр хубаарна гэжэ хэлээ һаа, ямар бэ! Эволюционно хүгжэлтэ болон революционно замбар дэбшалта тухай хэлэнэб. Ямар шэглэл та шэлэнэбта!

Ц. Б.: Энэмнай ехэл орео асуудал мүн. Тэрэнике экономикоһоо, социальна албанһаа, соел культураһаа таһалжа болохогүй. Ямаршье шэглэл, албан бэе бэеһээ дулдыданги байдаг ха юм. Гэбэшье революционно хубилалтануудай тала бариха байнаб. Гансал тэрээндэ айхабтар харюусалгатайгаар, гүнзэгы мэдэрэлтэйгээр хандаха шухала. Ажал хэнгүйгөөр ехэ мүнгэ олохо дуратайшуултай, архиншадтай, хуули буса ябадал гаргагшадтай эбсэшэгүйгөөр тэмсэхэ гурим нягтаар сахиха хэрэгтэй.

Корр.: Цыденжап, Буряадай Верховно Советтэ гурбан шухала асуудал табигдана.

Ц. Б.: Эгээн түрүүн Буряад оронио регионууд хоорондын ажахын тооссондо оруулха тухай хэлэгдэнэ. Теэд ажахын тооссондо орохынгоо урда тээ бүхы мэргэжэлтэдэй хабаадалгатайгаар үргэн ехэ комисси байгуулжа, бусад газар нютагуудай энэ талаар хэһэн түрүүшын алхамуудай дүй дүршэлтэй танилсаха хэрэгтэй.

Хоердохеор, экологиин асуудал мүн лэ онсо һуури эзэлхэ болоно. Экологиин талаар аюул хүргэжэ болохоор предприятинуудые хааха тухай ходо хэлэгдэдэг. Теэд минии һанахада, энэ асуудалда болгоомжотойгоор хандаха хэрэгтэй. Элдэб янзын шалгалта шэнжэлгэнүүдые үнгэргэһэнэй, арад зоной һанамжа дурадхалнуудые анхаралтайгаар шагнаһанай удаа тон зүб шиидхэбэри болон хэмжээн абтаха зэргэтэй. Эдэ бүгэдэниие тусхай программаар ябуулаа һаа, һайн байгаа гэжэ һанагдана. Верховно Совет эмхидхэлэй хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулжа, экологиин асуудалые ямаршье сагта гэл хараһаа алдаха ёһогүй. Байгаали хамгаалха талаар Госкомитедэй хүдэлмэриин арга методуудтай танил бэшэб гэжэ сэхэ хэлэһүү. Гэбэшье республика доторнай байгаали хамгаалха талаар балайшье ехэ хэмжээнүүд абтадаггүй гэжэ һанагдана. Тиихэдэ Госкомитет уялгала дүүргэжэ шадахагүй болоно бшуу.

Гурбадахяар, союзна республикын хэмжээндэ гараха тухай асуудал мүн. Нютаг бүхэндэ өөһэдын захиргаантай болоо һаань, энэ асуудал шиидхэлгэ үлүүшье болохо магадгүй.

Корр.: Цыденжап, үнгэрэгшэ амаралтын үдэр таниие митингдэ хабаадахыеткай хараа һэм. Та Советүүдэй талмай дээрэ юрэ ерээгүй байхат...

Ц. Б.: Митингнүүдтэ хүнүүд элдэб янзаар хандадаг гээшэ. Политическэ хүдэлмэрилэгшэд бодото байдалтай тон дүтөөр танилсажа байха уялгатай. Тиимэһээ тэрэ митингдэшье ерэхэ ёһотой ха юм. Маанад тухай муу юумэ хэлэнэ аа гү гэжэ айжа, зүрхэ алдажа байха болоо һаамнай, ажал хэрэг урагшаа ябахагүй. Ендэр дээрэһээ соностоһон үгэ бүхэниие анхаралтайгаар шагнажа, тобшолол хэхэ гээшэ хүтэлбэрилэгшэ бүхэнэй уялга мүн. Өөрөө хэрэхэ, өөрөө шагнаха гээшэ юунһээшье шухала. Политик хадаа бүхы үйлэ хэрэгүүдэй гүн соо ябаха уялгатай.

Корр.: Амаралтын үдэр митингын үедэ арадуудай хоорондо зүришэлдөөн болохо магадгүй гэжэ ямаршье үндэһэ баримтагүй һураг гэхэ гү, али хоб-жэб тараа һэн. «Улан-Үдэтрансстрой» трестые даагша А. И. Калишевскиин трестын ажалай коллективэй конференци дээрэ митингдэ бү ошогты, тэндэ хэмороон, зүришэлдөөн болохо магадгүй гэжэ байгаад хэлэхые дуулаһан байнаб...

Ц. Б.: Партийна аппарадай зарим хүтэлбэрилэгшэдэй иимэ һураг тараахандань халагалахаар. Иимэ ябадал гаргаһанайнгаа һүүлээр тэдэнэр коммунистнуудбди гэжэ өөһэдыегээ нэрлэхэ эрхэтэй гү? Буряад орондо һайниие хүсэһэн хүнүүд иигэжэ хэлэхэлгүй байха. Ямар хэзээшье һаа, амаралтын үдэр митингын эмхи гуримтайгаар үнгэрһэндэ үнэн зүрхэнһөө баярланаб. Ородууд болон буряадууд юугээ буляалдаха болонобди, тэдэнэндэ салир болон хүрээһөө ондоо юумэн үгы ха юм гэжэ митингын үедэ хэншьеб хэлээ һэн. Энэ зүб лэ даа.

Корр.: Мартын 4-дэ амжалта түйлахыеткай хүсэнэб.

Ц. Б.: Баярые хүргэнэб.

Урагшаа һанаатай бэрхэ ударидагша

Дээдэ Хэжэнгын һунгуулиин 121-дэхи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн Сергей Подпругинэй түлөө дуугаа үгыхыетнай уряалнабди. Залуушуулай газетын журналистнууд өөһэдыегөө зүгһөө нэгэдахин үгэ абаха эрхэтэй гэжэ һанагдана. Тиигээдшье Сергей Подпругиниие үнэн зүрхэнһөө дэмжэнэбди.

Энэ нүхэр тухайгаа һайн һайхан үгэнүүдые хэлэхэ болоо һаамнай, газетын хуудаһаншье хүрэхэгүй. Тиимэһээ нэгэ иимэ ушар тушаа тогтохомнай. Урагшаа һанаатай, үнэн сэхэ абари зантай, һубэлгэн хурса ухаатай хүн гэжэ Сергей тухай хэлэмээр. Жэлэй саада тээ залуушуулай газетэ болон КПСС-эй обкомой үзэл сурталай таһагай хоорондо зүришэлдөөн болоод абаа һэн. СССР-эй арадай депутадуудай һунгалтануудай урда болоһон ушар тухай хэлэнэбди. Комсомолой обкомой секретариат онсо даабари абаһан байна. Тобшоор хэлэбэл, залуушуулай газетэдэ тиихэдэ ехэл хүшэр үе болоо һэн. Энэ зүришэлдөөндэ илажа гараһандамнай комсомолой обкомой секретари, газетын редколлегиин гэшүүн Сергей Подпругинай габьяа ехэ байха. Сергей Подпругин бэеэ абажа, энэ хэрэгтэ хабааданшьегүй байха аргатай байгаа. Теэд һэшхэлтэй, зориһоноо заатагүй дүүргэдэг байһан тула тэрэ шухала хэрэгэй хажуу тээ үлэжэ шадаагүй бшуу.

Һунгуулиин 121-дэхи округой һунгагшадай тоодо ороогүйшье һаа, бидэ Сергей Подпругиниие дэмжэгты, тэрэнэй түлөө дуугаа үгэгты гэжэ энэ округойхидто хандананабди. Тэрэнэй түлөө дуугаа үгэбэл, заахашье эндүүрхэгүйт.

«Буряадай залуушуул» газетын редколлеги.

ЗОНОЙ ТҮЛӨӨ ОРОЛДОХО

А. П. ШАПИРО, «Бурятмебель» нэгэдэлэй генеральна директор, һунгуулиин 27-дохи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн.

Корр.: Арон Пиневич, хайшан гэжэ дэбжүүлэгдэһэн тухайгаа нэгэ хэды үгөөр хөөрэжэ үгыт...

А. Ш.: Кандидадаар дэбжүүлэгдэхынгээ урда тээ комбинадайнгаа бүхы хүдэлмэрилэгшэдэй һанамжа мэдэхэ хүсэл түрөө һэн. Иигэжэ «Хэниие арадай депутат болгохо хүсэлтэйбта» гэһэн нюуса анкетэ тэдэнэй дунда тараагдаһан байна. Олонхи анкетэ дээрэ өөрынгөө фамили харахадаал зүбшөөлөө үгэжэ, депутадай мандадай түлөө тэмсэлдэ хабаадаха гэжэ бодобоб. Комбинадай олохон хүдэлмэрилэгшэдэй ажаһуудаг округһоо дэбжүүлэгдэнхэйб.

Корр.: Юундэ заатагүй таниие дэбжүүлээб!

А. Ш.: Хэжэ байһан ажалии гол үүргэ дүүргээ гэжэ һананаб. Комбинадта 35 жэлэй туршада хүдэлнэб. 30 жэлдэ комбинадай директор ябанаб. Теэд минии лэ хооһон үгөөр хөөрэлдэжэ байнгүйгөөр комбинат соогуур ябажа, ямар хубилалтануудай болоһые хараа һаа дээрэ ха. 70 ондо энэдэ оройдоол ой модоной бааза байгаа гэжэ бү мартагты.

Цехүүд, столово, амарха комнатонууд эрхим һайнаар түхеэрэгдэнхэй. Комбинадта еһотойл ээзи худэлдэг гэжэ абаһаар ойлгохоор. Экскурсиин һүүлээр бидэ хөөрэлдөөгөө үргэлжэлүүлбэбди.

А. Ш.: Хэраба гүт? Тогтоошоһон залиуд байгаа гэжэ үнгэрэгшэ арбаад жэлнүүдые нэрлэнэбди. Теэд мүнөө танай хараһан бүхы юумэн эдэл жэлнүүдтэ баригдаһан байна ха юм. Бүри арбаад жэлэй саада тээ хубилган шэнэдхэлгэ хэжэ эхилээ һэмди гэжэ һайрхуу ябадал гаргахала һананагүйб. Бүхы юумэ байһан соонь хэлэнэб. Коллективэйнгээ гэшүүн бүхэнэй ажабайдал һайжаруулха гээшэ маанадай гол зорилго мүн.

Корр.: Ямар зорилго гол шухала гэжэ һанадагбта!

А. Ш.: Зоной түлөө, һайн ажабайдалай түлөө бүхы шадалаараа оролдохо гэһэн гол зорилго урдаа табинаб.

Корр.: Өөрын хараа бодолтой, хүсэл эрмэлзэлтэй хүтэлбэрилэгшэд хэдэхэн жэлэй саада тээ дээгүүр һушаал ээлдэг зарим иоед һайдта, дарганарта балайшье һайшаагдадаггүй байгаа. Мүнөө тиимэ бэшэ болоно байхгай габ даа...

А. Ш.: Хүүгэдэй саад болон спортивна зал комбинадай хажуугаа бариха гэжэ нилээд ехэ оролдолго гаргаха баатай болоо һэм. Ушар юуб гэхэдэ, хүүгэдэй саад предприятиин хажууда бэшэ, харин гэр байрануудай хажууда баригдаха ёһотой байгаа. Харин мүнөө проходнойн хажууда баригдаһан саадһаа үхибүүдээ комбинадай ажалшадай абахада хэды таатай зохид болонхойб!

Спортзал ямаршье документацигүйгөөр арадай барилгын арга методээр баригдаһан байна. Хэрэглэгдэдэггүй нэгэшье түүхэй эд манда байхагүй. Холтоһошье нэгэ тонныень 60 түхэригеер худалдадагбди. Бүхы коллективэй шунал абьястайгаар хүдэлхэдэ, урмашан баярлахаар байдаг.

Корр.: Арон Пиневич, танай бүхы ажабайдал үйлэдбэриктэй, экономикотой нягта холбоотой. Манай экономикые түрүү зэргэдэ гарлахын тула ямар хэмжээнүүдые абалтаб!

А. Ш.: Хэһэн ажалайнгаа зэргээр ажаһуудагбди гэжэ бидэ тон һайнаар мэдэнэбди. Гэхэ зуура, эрхим һайнаар хүдэлхэ бүхы эрхэ байдал олгогдохо ёһотой. Эндэ һая «Забайкаллес» нэгэдэлдэ директорнуудай суглаан болохо, гэзгэдэнги коллективүүдтэ хайшан гэжэ туһалха тухай үгэ буляалдаан дэлгэрһэн байна.

Корр.: һүүлэй үедэ хубиин зөөри тухай хаа хаанагүй эдэбхитэй хөөрэлдөөн болоно.

А. Ш.: Гүрэнэй хэжэ үрдихэгүй бүхы юумэ хүнүүдтэ дамжуулха хэрэгтэй.

Корр.: Арон Пиневич, республикадамнай мебель хэр олоор гаргагданаб!

А. Ш.: Һальн сагта хүн зондо хүсэд хүрэхэ мебель гаргагдадаг болохо гэжэ найданаб.

Корр.: һүүлшын асуудал. Буряадай Верховно Совет эгээн түрүүн ямар хэмжээ абаха болоноб!

А. Ш.: Правительстводо түрүү бэрхэ хүнүүдые дэбжүүлхэ гээшэ юунһээшье шухала хэмжээн.

В. ВЛАДИМИРОВ,
манай корр.

ЭРХЭНҮҮДЭЙНГЭЭ ТҮЛӨӨ ТЭМСЭХЭ ХЭРЭГТЭЙ!

Училищиин мянга гаран хүнтэй коллективэй оройдоол 45 хүниинь училищиин директор Р. П. Шалыгинае Улаан-Үдэ хотын Октябрьска райсоведэй депутадта кандидадаар дэбжүүлһэн байна.

Юундэ иимэ байба гээшэб? Фельдшерскэ отделениин бүлэг һурагшад 1988 ондо «Правда» газетэдэ бэшэг бэшээд, тэрээн соогоо училищида бии байһан бэрхэшээлтэ байдал тухай дуулгаа һэн. Тиигэжэ 1988 оной апрелиин 22-то «Правда» газетэдэ нүхэр Шалыгинада тон таарамжагүй статья гараһан байгаа.

Дирекциин кооператорнуудта тон ехэ мүнгэ түлөөд, оройдоо һонигүй стендүүдые захижа бүтээлгэһэн ушараар һурагшад дураа гутаһан байгаа. Үшөө баһа хэралгын урда тээхэнэ баһал шэнэ, баһал үнэтэй стендүүд бии, баһал үнэтэй стенднүүд бии болоһон байна. Эдэ ямар туһатай стенднүүд юм? Гадна юундэ тон таарамжагүй расписани табигдадаг бэ? Түрүүн практическа хэшээлнүүдые үнгэргөөд, һүүлдэнь эдэл темэнүүдээр лекцинүүд үнгэргэгдэнэ. Тиигээдшье эдэ бүхы ушараар өөрынгөө һанамжа бодол хэлэхын аргагүй. Өөрын һанал бодолтой хүнүүдтэ һайн байхагүй гэжэ мэдээжэ.

1989 оной сентябрьда шэнэ бүлэг студентнүүд администрацида баһал ехэхэн эрилтэнүүдтэйгээр хандаа. Тэдэ элүүрые хамгаалгын министрэй орлогшо В. Кучинский гэгшэдэ, горкомой, КПСС-эй обкомой үзэл сурталай таһагуудта хандаһан байха юм. Тиихэдэншье баһа училищида эдэ бүгэдые шүүмжэлхэ зорилготойгоор һурагшадай бүлэгүүдээр суглаануудые дахяад эмхидхэжэ үнгэргөө һэн. Тиигэжэ классай хүтэлбэрилэгшэ Л. А. Родионова, отделениие даагша С. А. Бродская, парторг Г. Н. Налетова, директор Р. П. Шалыгина гэгшэдһээ эхилээд хэн һурагшадта занаагүйб даа. «Бодожо үзэхэеэ яхат! Таанад иигээд гүрэнэй шалгалтануудые тушаажа, институдта ороходо ха юмта!». Иигэжэ нэгэ басагые хуули бусаар училищиһаа гаргаһан, бусадыень шалгалтануудай дээрэ «унагааһан» байжа юм. Теэд эдэ бүгэдые һурагшад дууһан ойлгоодхидог.

Эндэ бүхы нэрэ, обогууд дурдагдаагүй. Энэ бэшэг училищида тохеолдоод байһан бүхы урда тоохеолдоод байһан бүхы уршагта эрхэ байдалые дууһан харуулнагүй. Тиимэһээ тэндэхи залуушуулда танда хэншье танай эрхэнүүдые бэлэхэнээр бусаахагүй гэжэ хандаnaб. Эрхэнүүдэйнгээ түлөө өөһэдөө тэмсэхэ ёһотойт. Тиимэһээ демократическа шэглэлэй кандидадуудай түлөө һунгалтануудта дуугаа үгэжэ, энэ үнэн хэрэгтэ хубитаяа оруулха ёһотойт. Тиимэһээ хайхарамжагүйгөөр бү хандагты. Кандидат Р. П. Шалыгинагай түлөө дуугаа бү үгэгты.

Л. ПОЛОНОВА,
медучилищиин багша.

Экологиин асуудалда онсо анхарха

«Спецстроймеханизаци» трестын барилга-хэбсаралгын 2-дохи управлениин худэлмэришэд болон алба хаагшад Геологическа һунгуулиин 23-дахи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутатда кандидадаар 2-дохи СМУ-гай участогай мастер Геннадий Вишняковые дэбжүүлбэ.

Мүнөөдэр бидэ уншагшадайнгаа анхаралда манай корреспондентын тэрээнһээ абаһан интервью дурадхахамнай.

Корр.: Геннадий кандидат бүхэн һунгагшадтаа эгээн түрүүн программаяа харуулдаг, тэрээнтэй танилсуулдаг гээшэ. Иимэ программа шамда бии гү?

Г. Вишняков: Байнгүй яахаб. Теэд минии программа гоеор зохеогдонхой бэшэ юм. Депутат болоо һаа, шиидхэхэ гол шухала асуудалнууд гэжэ программаяа нэрлэхэ байнаб.

Корр.: Ямар асуудалнуудта гол анхаралаа хандуулнабши!

Г. Вишняков: Нэгэдэхеэр, гэр байрын асуудалнууд һанаагмни зобоодог. Энэ асуудал ганса манай республикын бэшэ, мүн бүхы оронойманай һанаа зобоодог байха. Би ямар юумэ дурадханабиб гэхэдэ, эгээн түрүүн барилгын эмхинүүдые бэеэ даагаад худэлдэг болгохо. Удаань нэгэ захил хэгшэ тухай асуудал түргэн шиидхэхэ хэрэгтэй. Городто горгүйсэдкомой УКС захил хэдэг болохо еһотой. Иимэ хэмжээ абаа һаамнай, город хүгжөөлгын түсэб дүүргэгдэжэ эхилхэ байна. Харин мүнөө ямар байдалтай ушарнабибди? Һайнаар хаража үзэгдэһэн түсэбгүйгөөр эндэ тэндэ гэрнүүд бодхоогдоно, мүн хубиин барилгашье ябуулагдана. Эндэһээ социальна асуудалнууд һая наашаашье һайнаар шиидхэгдэхээр бэшээр үзэгдэнэ. Хубиин гэр байрануудые барилгада эрхэтэдые хабаадуулха, МЖК үргэдхэхэ, гүрэнэй гэрнүүдые худалдажа абаха гэхэ мэтэ хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй гэжэ һанагдана. Тиигээ һаа материально-техническэ бааза хүгжөөгдэжэ, барилга урагшатайгаар ябаха һэн.

Корр.: Социально-культурын асуудалда программа соогоо анхарангүйгөөр гараагүй еһотойш...

Г. Вишняков: Анхарангүй гараха гэжэ яахабиб. Экономическа реформын хойшолонтой мүнөө ушаржа байнабди. Реформо бэелүүлжэ эхилһэнһээмнай хойшо эрэмдэг бэетэй хүнүүдэй, олон үхибүүдтэй бүлэнүүдэй, пенсионернүүдэй, дайнай болон ажалай ветерануудай байдал хараа байса доошолжо эхилээ. Социальна талаар хамгаалагдаагүй эдэ хүнүүдэй бүхы асуудалнуудые шиидхэхэ гээшэ депутадай уялга мүн. Наһажаал хүнүүдтэ, эрэмдэг бэетэйшүүлдэ телефон шухала үүргэ дүүргэдэг байха юм. Мүнөө ямар байдалтай ушарнабибди? Хоердохи группын инвалид эгээн түрүүн телефон табюулха гэбэл, нэгэдэхи группын инвалидай документтэй байха еһотой. Яаһан һонин ушар гээшэб гэжэ уншагшаднай һанаха байха. Теэд иимэрхүү практика хэдэн арбаад жэлэй туршада үргэлжэлнэ ха юм. Тэрээндэ мүнөө эсэс табиха шухала.

Үшөө тиихэдэ депутат болобол, совлой түбүүдые, библиотекэ, город драмын театр, стадион, Октябрьска райондо кинотеатр барилгада туһалха һэм. 2-дохи ТЭЦ-эй объект ашаглалгада тушаагаа һаамнай, городто ажаһуудаг хүнүүдэй һуудал байдал һураггүй дээшэлхэ һэн. Энэ барилгые түргэдхэхэ, тэрэниие шанартайгаар бүтээхэ гэжэ оролдохо хэрэгтэй. Эдэ объектнүүдтэ депутат болоһон хүн онсо анхаралаа хандуулха еһотой.

Корр.: Хооһон прилавогуудые мүнөө хаража һурашанхайбди...

Г. Вишняков: Иимэ байдалые хубилгажа болохоор гэжэ һанагдана. Эгээн түрүүн санитарна эрилтэнүүд болон нормонуудта хүрэхэ овощ хадагалдаг газарнуудые байгуулха хэрэгтэй. Хэды ехэ ургаса хуряабашье, тэрэнээ һайнаар хадагалжа шададаггүй байнабди. Тиимэһээ шэнэ складууд шухала хэрэгтэй.

Корр.: Һүүлшын асуудал. Экологи тухай нэгэ хэды үгэ хэлыт.

Г. Вишняков: Энэ темые амяараа таһалжа болохогүй. Программа соо онсо тэмдэглэгдэхэ еһотой. Промышленна объектнүүд, предприятинууд городой захада баригдаха еһотой гэжэ һанагдана. Нарин сэмбын комбинадай сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдэй хоердохи ээлжээнэй барилга түргэн эхилхэ шухала. Сэлэнгын ЦКК хааха хэрэгтэй. Тобшоор хэлэбэл, экологи тухай хэзээдэшье мартаха еһогүйбди.

О. ВОЛИН,
манай корр.

Иимэл урагшаа һанаатай хүн

Ключевской һунгуулиин 27-дохи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадаар дэбжүүлэгдэһэн Владимир Викторович Вербенкын ажабайдалһаа нэгэ багахан хэһэг харуулхамнай.

Владимир Викторович Вербенко 37 наһатай. Тэрэ Улаан-Үдын түмэр замай техникум дүүргээд, албанда мордоһон байна. Удаань тэрэ топографоор, слесарезр, жолоошоноор, электромонтажнигаар, барилгашанаар хүдэлөө. Һүүлэй арбан жэлэй туршада ой модо түймэрһөө хамгаалха ажал эдэбхитэйгээр ябуулна. 1985 ондо Забайкалиин авиабаазын парашютно-түймэр саралгын албанда ахалагша инструктор боложо ерэһэн намтартай. Ажалай коллективэй соведэй гэшүүн, авиабаазын профкомой түрүүлэгшын орлогшо Владимир Викторович Вербенко һамгатай, хоер хүбүү хүмүүжүүлнэ. Партийна бэшэ. Коллектив соогоо хүндэтэй болоһон Владимир Викторович ажалдаа урагшаа һанаатай, эдэбхитэй бэрхэ хүн юм.

Таксимо — Бодайбо гэжэ автохаргын 47-дохи километртэ Владимир Вербенкын парашюдаар буухада, ойн түймэр үргэн ехэ газарта тараһан байба. Автохаргы баригшадай үлэгдэлнүүдһээ түймэр һүжэрһэн байгаа.

Инструктор Владимир Волынкин түрүүтэй долоон парашютист гурбан сүүдхын туршада түймэр унтэраахa гэжэ үргэһэ нойргүй оролдоо. Теэд хэдэн километртэ тарсшаһан ехэ гал түймэр унтэрааха гээшэ бэлэн бэшэ ха юм.

— Харгы барижа байһан хүнүүдые, тэндэхи техникэ түймэр саралгада хабаадуулхаяа яанабта?— гэжэ Вербенко инструкторһаа асууба.

— Хүнүүдые үгэнэгүй, бульдозер эбдэршэнхэй,— гэжэ инструктор харюусаа һэн.

— Түймэр саралгада минуташье сагта һамшажа болохогүй. Хүнүүдые хайшан гэжэ суглуулхаб гэжэ шемда харуулһуу. Ошое.

Иигэжэ тэдэнэр барилгын мехколонныи контородо ерэжэ, начальнигтай хөөрэлдэбэд. Хөөрэлдөөнэй урда тээ Владимир мехколонныи начальнигта документээ харуулжа, хүнүүд болон техникэ түймэр саралгада дары түргэн эльгээхэ эрилтэ табяа. Теэд начальник гараа дэлгээн иигэжэ хэлэбэ: «Туһалха аргамнигүйл. Оройдоол гурбан хүн эндэмнай бии. Теэд тэдэшье эрэмгдэг бэетэйнүүд. Бульдозер эбдэршэнхэй. Үшөө долоон хоногто тэрэ заһагдахагүйл. Бусад хүнүүднай бетон худхалгада, заһабарилга хэлгэдэ хабаадана. Бетон худхаха ажал мүнөө орхижорхихо аргагүйбди. Хүлисэгты, таанадта туһалжа шадахагүйбди».

Парашютистнүүд урмаа хухаранхайнууд конторһоо гаража ошоод һэн. Иимэ байдалда яалтайб? Өөһэдынгөө хүсөөр түймэр сероха аргагүй байнебди... Хүнүүдшье, техникэшье дуталдаха... Гэхэ зуура, түймэр бүри андагаартайгаар һүжэржэ эхилээ.

— Авиаотделениин десантнигуудые ерүүлхэ болообди,— гэжэ Вербенко шиидэбэ.— Вертоледой бууха талмай дары түргэн бэлдэхэ шухала. Хоер парашютистые дахуулжа, вертоледой бууха талмай модонһоо сэбэрлэхэмни. Харин таанад түймэр унтэраахаяа ошогты.

Үдэшэлэн түймэр сарагшадай эсэшэнхэйнүүд лагерьтаа бусахада, бульдозерой таршаганаха, хүнүүдэй хөөрэлдэхэ дуулдаа һэн... «Мэхэлээ гээшэ гү? Теэд бидэ үхибүүд бэшэ ха юмбибди»,— гэжэ түймэр сарагшад һанаһан байна.

Тооһо тортогоор нэбтэржэ, хаб хара болошонхойнууд вагончик руу орожо ерэхэдэнь, сэбэр хубсаһатай начальник прораб хоер садатараа эдеэлжэ һуубад. «Түймэрөө сараба гүт?»— гэжэ начальнигай онгүүгээр асуухада, хүбүүдэй досоо хэды муу болоо һэм...

Хэншьеб бэеэ барижа шадангүйгөөр үүдэ шанга гэгшээр шаагаад абаба.

— Саботажнигууд!— гэжэ Вербенко хашхарба.— Ой модоной шатажа байхада, таанад юугээ хэнэбта?! Ой модон гал дүлөөр соробхилон аһажа байна ха юм! Ойлгоно гүт?!

Иимэ юумэн болохо гэжэ огто мэдээгүй барилгашад һуга харайн бодошобод.

— Үглөөдэртөө вагончигой хажууда нэгэ хүн шэнгеэр суглараагты, бульдозершье байха еһотой! Энэ захиралта дүүргээгүй һаа, өөһэдыгөөл зэмэлхэ болохот.

— Саарһан хэрэгтэй гү?— гэжэ Вербенко начальнигһаа асууба.

— Ямар саарһан!

— Хүнүүдые суглуулха тухай.

— Юрэдөө тиимэ саарһагүйгөөр хүнүүдыешье, техникэшье үгэхэбди.

Үглөөгүүрнь Владимир Вербенко мехколонныи 20 ажалшадые түймэрэй боложо байһан газарта асаржа, хүрзэнүүдые барюулба. Түймэр тогтоохо түсхай зурууд гаргаха еһотой байгаа.

Түрүүшээр ажал тиимэшье урагшатайгаар ябаагүй. Теэд нэгэ хэды сагай үнгэрхэдэ, Вербенкын жэшээгээр тэндэ байһан бүхы эрэ түймэр унтараалгада хамсыгаа шуун ороод һэн.

Минута бүхэн үнэтэй сэнтэй, халташье һанаа амар байжэ болохогүй гэжэ тон һайнаар ойлгоһон Володя бусад парашютистнүүдтэй хамта түймэр унтараалгада айхабтар эдэбхитэйгээр хабаадаһан байна. Маанадһаа ондоо хэншье мүнөө туһалжа шадахаяа болео гэжэ парашютистнүүд ойлгоһон байгаа бэшуу.

В. ЛОШАКОВ,
һунгагша.

Хубилган шэнэдхэлгэ шухала хэрэгтэй

«Юундэ медицинэһээ гаража ошообши! Дахяад бусаха һанаан бии гү?» Иимэрхүү асуудалнуудые намһаа ходо асуудаг.

Түрүүшын үедэ вокзал дээгүүр хонохошье, патологоанатомическа отделенидэ жэл тухай болзор соо байхашье ушарнууд болоо. Элүүр энхые сахин хамгаалха нангин үүргэтэй медицинэ юундэ иимэ муу байдалтай гээшэб? Иимэ асуудал һанаан бодолыемни хэды ехээр зобоодог, хүлгүүлдэг һэн бэ! Гурбадахи жэлдэнь политикаар һонирхожо захалааб. Эндэ наһатай хүнүүдэй сэсэн һургаал хэды ехэ туһа хүргөө һэн бэ! Хубилган шэнэдхэлгэ шухала хэрэгтэй гэжэ бидэ һайн мэдэнэбди, ойлгонобди. Тиимэһээ энэ шухалын шухала хэрэгтэ ухаан бодолоо, хүсэл эрмэлзэлээ, хүсэ шадалаа гамнангүйгөөр элсүүлхэ еһотойбди. Засаг түрэеэ алдахагүй гэжэ бүхы шадалаараа оролдошоһон албан хойрог ноед һайдые тушаалһаань буулгажа, мүнөө үеын шэнэ бодолтой бэрхэ хүнүүдые тэдэнэй орондо табиха хэрэгтэй ха юм даа. Республикын хүтэлбэрилэгшэдтэ этигэнэгүйбди, найданагүйбди гэжэ ажалша хүнүүд эрид хэлэнэ. Тиимэһээ хүтэлбэрилэгшэд өөһэдөө ажалаа орхихо еһотой гэжэ һанагдана. Арад зоной эрилтэнүүд дүүргэгдэхэ еһотой. Гансал алишье талын хүнүүд бодолгүй ябадал гаргаха эрхэгүй. Хэрбээ ямар бэ нэгэ хүнэй буһалгаанда бодогты, правительствые буулгагты гэжэ уряалаа һаань, тэрэниие тогтоохо шухала. Ямаршье ябуулганууд бодомжотойгоор үнгэрэгдэбэл, ашатай туһатай байха.

Наһатай хүнүүдэй сэсэн һургаал гол хараадаа абажа, алхам бүхэндөө сэгнэлтэ үгэхэ, энэрхы һайхан сэдьхэлтэй болохо, һэшхэлтэй байха гээшэ юунһээшье шухала. Шажан мүргэлдэ дурагүй, багаханшье һүзэггүй нэгэшье хүниие ямаршье яһатанай дунда олохогүйт. Һүзэггүй хүнүүд сэбэр һайхан һэшхэлтэй, энэрхы сэдьхэлтэй байжа шадахагүй.

Буряад соел культурын түбэй түрүүлэгшэ байһан тула национальна культура һэргээлгын асуудалнуудта гол анхаралаа хандуулнаб. Эгээн түрүүн национальна соел культурын программа зохеожо, тэрэниие сүм бэелүүлхые оролдохо еһотойбди. 1937 ондо буряад-монголнуудай нэгэдэл гэһэн ойлгосые болюулжа, үзэг бэшэг һэлгэжэ, хэды ехэ алдуу хэһэн бэ. Мүнөө болоод байхада эдэ алдуунуудай хойшолон тон элеэр гаража ерээд байна бшуу. Хүүгэдэй саадуудһаа эхилээд вузууд хүрэтэр бүхы шатануудта буряад хэлэ үзэхэ, соел культуратай танилсаха программа хэрэгтэй. Зүүн зүгэй гимназинуудай системэ байгуулжа, түсгаар бэлдэгдэһэн багшанарые тэндэ хүдэлүүлхэ. Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдые университет болгожо, тэрэниие партиин обкомой байшан соо түбхинүүлбэл дээрэ гэжэ һанагдана. Комсомолой обкомой байшан соо Түбэй Азиин арадуудай музей нээхэ хэрэгтэй. Эдэ арадуудай соел культурын сэгнэгдэшэгүй ехэ баялигууд мүнөө муу газарта хадагалагдажа байнхай. Иимэ ябадалда эсэс табиха еһотойбди.

Буряад-Монголой республика гэжэ нэрлэгдэбэл дээрэ гэжэ һанагдана. Буряад арадые гурбан хуби болгожо хубааһанай үлүү. Политикын талаарашье энэмчай огто таарахагүй ябадал гээшэ аab даа. Усть-Ордагай, Агын округууд Буряад-Монголой республикын таһаршагүй хубинь байха еһотой. Газар дэбисхэрээрээ нэгэдхэхэ гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Эндэ саг хэрэгтэй. Харин буряад арадай соел культурые хүгжөөхэ талаар эдэбхитэй ажал мэнэ гэһээр һэргээгдэхэ еһотой.

Хүнүүдэй эрхэнүүдые бэхижүүлхэ, һуудал байдал һайжаруулха, бүхы нацинуудай культура хүгжөөхэ гэбэл, Буряад-Монголой Совет Социалис Республика байгуулха хэрэгтэй. Олон партийна системэ гүрэнэймнай шухала болоод байна гэжэ мэдэрнэбди. Экономическа системэ гол һуури эзэлхэ еһотой. Административна аппарат үсөөрүүлхэ хэрэгтэй. Хэһэн ажалаарнь нэрэ хүндэ, салин хүлһэн гэһэн ойлгосо гол һуури эзэлхэ. Эндэһээ бодоод үзэхэдэ, эрхим һайнаар ажаллажа шадаһан хүнүүд лэ һайнаар ажаһуухa болоно.

Буряад-Монголой АССР-эй мэдэлдэ газар, тэрэнэй баялиг, уһан, ой модон байха болоно. Мүнөө үеын болон ерээдүйн үетэнэй һайнаар ажаһуухын тула иимэ хэмжээнүүд абтаха еһотой.

Регионой социально-экономическа хүгжэлтэ бүгэдэнэй анхарал хандуулха еһоороо хандуулна. Өөрынгөө программа соо элүүржүүлгын асуудалнуудта онсо анхарнаб. Хэзээ нэгэтэ медицинэдэ бусахадаашье болохоб гэжэ найданаб.

Петр ШАБЛИН,
Серовско һунгуулиин 50-дахи округһоо Буряадай АССР-эй Верховно Советэй депутадта кандидат, Буряад культурын түбэй түрүүлэгшэ.

ТЭРЭНЭЙ ТҮЛӨӨ ДУУГАА БҮ ҮГЭГТЫ!

98-дахи болон бусад округуудай һунгагшадта нэмэл бэшэг

Бидэ, доро гараа табигшад, Улаан-Үдын горсоведэй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн Алексей Васильевич Тиваненкын (98-дахи һунгуулиин округ) кандидатурые эрид буруушаажа байһанаа мэдүүлнэбди. Энэ манай эрхэтэн еһоной уялга мүн. Ушар юуб гэхэдэ, бидэ бүгэдэ Алексей Васильевич Тиваненкые ямар шэнжэнүүдтэй хүн бэ гэжэ һайн мэдэхэбди. Тэрэ эрдэм наукын шэнжэлгэнүүдые үдаан жэлнүүдтэ үсэд нэтэрүүгээр хэһэнэй ашаар бэшэ, харин аппарадай туһаламжа дэмжэлгээр дээшээ урган гаража ябаһан хүн гээшэ. Түс кандидадай ажал ябуулга хэндэшье һайшаагдадаагүй. Тэрэ гансал хуулиин дүрим эбдэнэ гэжэ хэлэбэл, алдуу болохогүй. Нэгэ хэдыхэн жэшээнүүдые дурдая.

Президиумэй түрүүлэгшын орлогшын тушаал эзэлжэ байһан А. В. Тиваненко городой засагаархидта һайнһархан зорилготойгоор Кировэй болон Каландаришвилиин үйлсэнүүдэй хоорондохи хуушан квартал үгы хэхэ гэһэн документдэ гараа табяа. Ингэжэ тэрэ обществодо зүрюу харша ябадал гаргаһан байна. Түүхын гэршэнүүд болохо энэ кварталай хуушан гэрнүүд һандаргагдаха еһогүй. Тэдэниие бидэ нарин нягтаар сахин хамгаалха, һэргээхэ уялгатайбди. ВООПИК-гай эдэбхитэдэй энээниие буруушаахада, Тиваненко гараа табяагүйб гэжэ хэлэжэрхеэ.

Агуу ехэ венгер поэт революционер Ш. Петефиин Буряад орондо ерэһэн тухай, мүн эндэһээ бараһан тухай баримтанууд шалгагдаа, гэршэнүүд «олдогдоо» гэжэ А. В. Тиваненко үргэн олониитэдэ буруу мэдээсэ.

Гэхэ зуура, А. В. Тиваненко мүнөөшье үргэн олониитые мэхэлжэ үргэлжэлһээр. Январиин 26-да «Правда Бурятии» газетэдэ «Үгэ буляалдаан үнжагайрна...» гэһэн статья соогоо совет-венгер комиссиин хүдэлмэриин дүнгүүдые буруугаар харуулаа. Түс комиссиин суглаан дээрэ А. В. Тиваненко шүүмжэлэгдэжэ, Мегаморв—Петефи гэһэн экспедициин актнууд ямаршье үндэһэ баримтагүйгөөр хэгдэһэн гэжэ тэмдэглэгдээ һэн. Түс экспедициин тобшолол болон дүнгүүдые шалгаһан совет-венгер комиссиин гэшүүд олдогдоһон араг яһан эхэнэр хүндэ хабаатай гэжэ мэдээсэһэн байна. Энээн тухай байгша оной январиин 12-то «Известия» газетэ мэдээсэ.

1989 оной июль һарада Баргажанай хуушан хүүрнүүдые малтажа эхилһэндэ гансал А. В. Тиваненко зэмэтэй. Түсхай органууд, тэрэ тоодо ВООПИК-гай Буряадай отделениин президиумэй олонхи гэшүүд, хизаар ороноо шэнжэлэгшэд, журналистнууд, эндэ хүдөөлүүлэгдэһэн хүнүүдэй түрэлхид малталга хэхые хориһон байна. Тиваненко болон энэ ябуулгада хабаадаһан бусад хүнүүд РСФСР-эй Үндэһэн Хуулиин 35-дахи, 47-дохи статьянуудые бүдүүлигээр эбдэһэн болоно бшуу. Гэхэ зуура, хүшөө-памятнигуудые һандаргаха бэшэ, харин нарин нягтаар сахин хамгаалха еһотой байгаа ха юм. Түүхын памятник болохо 29 хүүр малтаһан А. В. Тиваненко болон бусад маанадай дура гутаана. Агуу ехэ венгер поэт, революционер Ш. Петефиин болон декабрист М. К. Кюхельбекерэй дурасхаал нангин гэжэ мартажа болохогүй.

Арадай депутадай үндэр нэрэ хүндэ, һэшхэл тухай ходо дурдан хэлэдэгбди. Үнэхөөрөөшье сэбэр һайхан һэшхэлтэй, нэрэ хүндэтэй хүнүүд депутадууд болохо еһотой. А. В. Тиваненкын кандидатурые бү дэбжүүлэгты гэжэ һунгагшадта ханданабди.

Ю. К. БАЛКОВ, Буряадай АССР-эй Гостелерадиогой студиин ахалагша редактор; О. КОЖЕВНИКОВА, телевидениин студиин ахалагша редактор, ВООПИК-гай Буряадай отделениин советэй гэшүүн; Э. Д. НАМСАРАЕВА, СССР-эй журналистнуудай холбооной гэшүүн, телевидениин студиин ахалагша редактор; Э. В. ДЕМИН, ВСТИ-гэй лабораториин хүтэлбэрилэгшэ, ВООПИК-гай Буряадай отделениин Президиумэй гэшүүн, Л. В. ЗУБЕНКО, СССР-эй журналистнуудай холбооной гэшүүн, телевидениин студиин редактор; Л. С. НОВИКОВА, «Стройиндустрия» ВНТО-гой Буряадай отделениин түрүүлэгшын орлогшо; Н. А. ПЕТУНОВА, хүшөө - памятнигуудые сахин хамгаалгын, музейнүүдые хүгжөөлгын научна үйлэдбэриин начальник, П. Я. ЭЙДЕЛЬМАН, хүшөө-памятнигуудые сахин хамгаалгын үйлэдбэриин бюрогой таһагые даагша; С. А. СМИРНОВА, телевидениин студиин ахалагша редактор; М. А. ЗОНХИЕВ, БГПИ-гэй физикын кафедрын доцент.

Намайе гэмнэхэ шалтагаан харанагүйб...

Нэмэл бэшэг соо бүлэг авторнуудай юун тухай бэшэһэниие би үнинэй мэдэнэб. 98-дахи округой һунгагшадтай уулзалгануудай боложо байхада, арадай депутадта кандидадаар намайе буруу дэбжүүлээ гэжэ байгаад бэшэгэй авторнууд хүн зоной дунда һэжэг түрүүлхые оролдоо. Һунгагшадта хабаагүй асуудалнуудые дайрахадань дураа гутахаар байгаа. Хэрбээ тэдэнэй дурдаһан баримтануудай зүб байгаа гээшэ һаа, би нэгэшье үгэ хэлэхэгүй һэм. Хүниие ямаршье үндэһэ баримтагүйгөөр хардахадань лэ дураа гутахаар...

ВООПИК-гай Буряадай республиканска отделениин түрүүлэгшын орлогшо байһан тула би Улаан-Үдын хуушан кварталнуудай нэгые һандаргажа, шэнэ барилгануудые хэхэ документдэ гараа табяа һэм. Энээндэ авторнууд дураа гутаа хэбэртэй. Кировэй үйлсэдэхи хуушан гэрнүүдые һалгаажа, «ретро» түхэлэй шэнэ барилгануудые хэхэ тухай дурданаб. Энэ район шадарай проспектые эрхим һайн түхэлтэй болгохо зорилготойгоор иимэ шиидхэбэри абтаһан байна. Тэд түс документые хубилгаха гэжэ городой засагаархидай абаһан шиидхэбэри тухай би юушье мэдээгүй үлэшооб. Ингэжэ документын дундахи хуудаһанууд шэнээр зохеогдоһон бэйха юм.

Баргажанда малталгануудай хайшан гэжэ хэгдэһэн тухай, Петефиин асуудалнууд тухай авторнууд бэшэг соогоо онсолон тэмдэглэнэ. Энэ тон научна асуудал юундэ бэшэгэй авторнуудай һанаа зобоохо болооб гэһэн асуудал табиха байнаб. 1990 оной февралиин 21-дэ «Правда Бурятии» газетэдэ һунгагшадай һанамжанууд тухай бэшэгдээ һэн. Удаань залуушуулай газетын хуудаһанууд дээрэ иимэл гэмнэлгэнүүд тунхаглагдаһан байна. Тобшоор хэлэбэл, хэблэлдэшье, радио болон телевидэнидэшье үгэ буляалдаан таһалдаагүй. Москвада үнгэргэгдэһэн уласхоорондын комиссиин шэнжэлгын дүнгүүдтэ бэшэгэй авторнууд хандахые оролдоно. Араг яһанай морфологическа шэнжэнүүд эхэнэрэй араг яһанда адлирхуу байна гэжэ комиссиин зарим гэшүүд баримталаа. Теэд нүгөө хубинь эрэ хүнэй шэнжэдэ адлирхуу гэжэ баһал баримталһан байна ха юм. Энээниие авторнууд хараадаа абаагүй. 1990 оной февралиин 20-до «Правда Бурятии» газетэдэ ямаршье үндэһэ баримтагүй мэдээнүүд гаргагдажа, бэшэгэй авторнуудые бүришье дэбэргээһэн байна. Эрдэмтэд түс асуудалые мүнөөшье хүрэтэр һайнаар шиидхэжэ шаданагүй. Байгша оной январиин 12-то «Известия» газетын хуудаһанда хоёр эрдэмтэдэй һанамжа толилогдоо һэн. Эхэнэр хүнэй араг яһан олдогдоо гэжэ тэдэнэр ямаршье баримтагүйгөөр хэлэхые оролдоно. Уласхоорондын комиссиин гэшүүн байһан тула уншагшадтаа ингэжэ мэдээсэхэ байнаб: Москвада болон Венгридэ Петефиин асуудалнуудые шиидхэхэ талаар удаан болзоройгурбан программа абтаа. Тэдэниие бэелүүлгэдэ США-гай, Японоин, Швейцариин түрүү эрдэмтэд хабаадаха. Антропологиин асуудалнуудые огто мэдэхэгүй хүнүүд бэшэ, харин түрүү бэрхэ эрдэмтэд Петефи тушаа асуудал шиидхэжэ, тобшолол хэхэ еһотой. Энэ хэндэшье мэдээжэ.

1989 оной июль һарада Баргажанай хуушан хүүрнүүдтэ малталгануудай хэгдэһэндэ хүнүүд дураа гутана. Хүшөө памятнигуудые хамгаалгын органууд иимэ малталгануудые хоридог байха юм. Минии оппонент Э. В. Деминой элидхэлэй үндэһөөр малталгануудые хэхэ гэһэн шиидхэбэри абтаа һэн. РСФСР-эй Үндэһэн Хуулиин 35-дахи болон 47-дохи статьянууд соо түүхын бэшэ, харин археологиин хүшөө-памятнигууд тухай хэлэгдэнэ бшуу. Харин Баргажанай хүүр гүрэнэй сахин хамгаалжа байһан хүшөө-памятник бэшэ юм (М. К. Кюхельбекер болон З. Ф. Сватошай памятнигуудһаа бэшэниинь). Нютагай Совет баргажанайхидтай суглаа үнгэргэжэ, малталгануудые хэхэ зүбшөөл абаһан байна.

Хүүр дээрэ нэгэшье памятник байгаагүй, тэмдэгүүдшье харагдаагүй. Тиимэһээ бэшэгэй авторнууд хүшөө-памятнигуудые сахин хамгаалха еһотойбди гэжэ хэлэхэдээ, юрэл хооһон үгэнүүдые хэлэһэн болоно. Батурино тосхондо декабрист И. Ф. Шишковой хүүр малтагдажа, ондоо тээшэ абаашагдаа һэн. Бэшэгэй авторнууд энээн тухай нэгэшье үгөөр дурданагүй.

Малталгануудые хэжэ, хуушанай хүшөөнүүдые арад зондо бусааха гээшэ шухала ябуулга гэжэ тоолохо байнаб. Түүхын хуудаһанууд дахяад һэргээгдэжэ, хүн зоной зүрхэ сэдьхэл хүлгөөнэ ха юм. Бэшэгэй авторнуудай хэлэһэнэй еһоор, бүхы археологическа малталганууд хоригдохо еһотой болошоно. Сталинай хатуу шэрүүн хамалгандэ ороһон хүнүүдэй хүүрнүүдые баһал бэдэрхэгүй болоно гүбди? Гэхэ зуура, малталгануудай ашаар лэ Эсэгэ ороной дулэтэ дайнда баатарай үхэлөөр үнэһэн эрэлхэг хүбүүдэй хүүрнүүд арад зондо бусаагдаа бшуу. Шэтын, Эрхүүгэй, бусадшье областьнуудай хүшөө-памятнигуудые хамгаалгын органууд энэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хэбэададаг. Жэл бүхэндэ хуушанай хэдэн арбаад хүшөө-памятнигууд харууһагүй байһан дээрэһээ хосорон һалана. Эндэ бидэ өөһэдөө зэмэтэйбди.

Бэшэгэй авторнуудай гэмнэлгэнүүдые огто буруушаанаб. Археологическа малталганууд шухала хэрэгтэй. 1989 оной 14-дэхи номерой «Политический собеседник» гэжэ журналда энэ асуудал тушаа минии тобшолол гаргагданхай.

Энээнһээ хойшо ямаршье үндэһэ баримтагүй гэмнэлгэнүүдые хэхээ болиел гэжэ бэшэгэй авторнуудта хандаха байнаб.

А. ТИВАНЕНКО,
Улаан-Үдын городской Советэй арадай депутадта кандидат, ВООПИК-гай Буряадай отделениин президиумэй гэшүүн, «Краевед» гэжэ республиканска нэгэдэлэй түрүүлэгшын орлогшо.

Армида хубилган шэнэдхэлгэ шухала хэрэгтэй

48-дахи һунгуулиин округһоо сэрэгэй частиин коллектив республикын комиссар полковник В. И. Корпусовые нэгэн дүүгаар Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлбэ. Мүнөөдэр тэрээнтэй манай корреспондент О. Болин хөөрэлдөө үнгэргэбэ.

Корр.: Владимир Иванович, үглөөдэр һунгалта болохонь. Хэрбээ депутат болоо һаа, Та һунгуулиин урда тээ абаһан программаа бэелүүлжэ эхилхэ байнат. Армида хубилган шэнэдхэлгэ шухала хэрэгтэй гэжэ программа соогоо ойлгохоор. Энээниие тайлбарилжа үгыт.

В. К.: Үнэхөөрөөшье армида мүнөө хубилган шэнэдхэлгэ шухала хэрэгтэй болоод байна. Дайшалхы бэлэдхэл, гурим дээшэлүүлэгдэхэ, армиин бүхы дутагдалнууд усадхагдаха, олондо мэдээсэлгэ, демократи онсо һуури эзэлхэ еһотой.

Һүүлэй үедэ армида ехэ хубилалтанууд болоно. Зэбсэгтэ хүсэнүүд хороогдоно, дунда болон дүтын зайда хэрэглэгдэхэ ракетэнүүд үгы хэгдэнэ, Чехословакиһаа, Венгриһээ, Монголһоо сэрэгүүд гаргагдана, управленческэ аппарат хороогдоно. Зэбсэгтэ хүсэнүүдэй зэргэһээ вузуудта һурадаг студентнүүд бусаагдана. Үшөө тиихэдэ Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй һүр техникэ арадай ажахыда дамжуулагдана, оборонно промышленность ондоо шэглэлтэй болгогдоно.

Тобшоор хэлэбэл, манай ажабайдалда демократизаци гүнзэгырүүлэгдэжэ үргэлжэлһээр. Офицернуудай суглаанууд үнгэргэгдэжэ, хэды ехэ үгэ буляалдаан, арсалдаан болодог бэ. Ниитын хиналта доро элдэб янзын хэмжээнүүд абтана, хоморой шухаг эд бараан тараагдана, политическэ таһагуудай дэргэдэ партийна организацинуудай секретарьнарай соведууд байгуулагдана. Юрэдөө мүнөө ябуулагдажа байһан бүхы хэмжээ ябуулгануудые дурдаха болоо һаа, барагдашагүй ехэ байха. Саашадаашье Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй зэргэ хороогдохо. Ганса бүхы юумэ нэрэ һурагүй хороожол байха бэшэ, мүн үлэһэн техникын шанар дээшэлүүлхэ, совет сэрэгшэдэй бэлэдхэл һайжаруулха, эрдэмыень дээшэлүүлхэ хэрэгтэй бшуу. Гадна тэдэнэр социальна талаһаа хамгаалагдаһан, анхарал оролдолгодо хүртэһэн байха еһотой. Ингэжэ солдадууд болон сержантнуудта амаралта үгэхэ, курсантнууд болон солдадуудай абадаг мүнгэ дээшэлүүлхэ шухала ха юм.

Корр.: Владимир Иванович, үглөөдэр армиин зэргэдэ эрхим һайн бэлэдхэлтэй эдир залуу үетэнэй ерэбэл, үрмашан баярлаха байхат. Сэрэгэй-патриотическа хүмүүжэл мүнөө үе сагай эрилтэнүүдтэ хүрэнэ гү! Танай һанамжа ямар бэ!

В. К.: Эгээн түрүүн патриотическа хүмүүжэл гол хараада абтаха еһотой. Үхибүүнэй бүри бага байхаһаа хойшо эрэлхэг зориг, Эхэ орондоо үнэн сэхэ байлга гээшэ юун бэ гэжэ ойлгуулжа байха шухала. Эхэ орон гэһэн үгэ эгээн нангинаар, эгээн һайханаар үхибүүндэ һанагдаха еһотой бшуу. Багаһаа хойшо Эхэ орондоо дуратайгаар хүмүүжэһэн хүн гээшэ бэрхэ сэрэгшэ, еһотойл хамгаалагша болохо ха юм. Ганса Эхэ ороноо бэшэ, мүн түрэһэн нютагаа, гэр гулемтаа, эрхэ сүлөөгөө хамгаалнаб гэжэ тэрэ бүхы ухаан сэдьхэлээрээ, шуһа мяхаараа мэдэрэн ойлгоно бшуу.

Корр.: Владимир Иванович, танай программа соо «Национальна политика тушаа Ленинэй еһо гурим хүгжөөн дэлгэрүүлхэ, үндэһэ яһанай илгаа гаргалгада эсэс табиха» гэһэн пункт бии. Энээнээ тайлбарилжа үгыт.

В. К.: Бүхы республиканууд адли эрхэнүүдтэй, адли нэрэ хүндэтэй, бэеэ даанги байха еһотой. Манай ороной ямаршье яһанай арад зон хүгжэлтын замаар адли эрхэтэйгээр дабшаха аргатай. Автономизаци тухай хуули мүнөө шухала хэрэгтэй. Иимэ хуули бүхы эрхэтэдтэ, арад зондо адли эрхэнүүдые олгохо һэн. Энэмнай ленинскэ национальна политика мүн. Бага үндэһэ яһатан гэжэ байгаад шоо үзэхэ, баһаха саг мүнөө һеэргээ бусалтагүйгөөр үнгэрэн ошоо гэжэ мэдэхэ хэрэгтэй.

Корр.: Һүүлшын асуудал: республика доторнай нацинууд хоорондын асуудал хайшан гэжэ шиидхэлтэй гээшэб!

В. К.: Түбхын түрүүндэ Советүүдтэ нацинууд хоорондын харилсаануудай асуудалнуудые шиидхэхэ саг үргэлжын комиссинуудые байгуулха, арад бүхэнэй түрэлхи хэлэ хүгжөөн дэлгэрүүлхэ хэрэгтэй. Үшөө тиихэдэ республика дотор ажаһуудаг бүхы арадуудай соел культурын баялигуудые һэргээн хүгжөөхэ шухала.

Һунгалта

ҮНЭН ЗҮБӨӨР, БАЙҺАН СООНЬ ХЭЛЭХЭ

Февралиин 21-дэ «Правда Бурятии» газетэдэ «Нужны взвешенные подходы» гэһэн интервью уншажа, өөрынгөө һанамжа бодол сэхэ руунь хэлэхэ гэжэ бодобоб. Л. Ч. Нимаевагай зарим баримтануудые буруушаанаб. Үгэ буляалдаанда ямараар эсэс табиһанһаа манай Буряадта үнгэргэгдэжэ байгаа хубилган шэнэдхэлгын саашанхи хуби заяан дулдыдаха гэжэ мартажа болохогүй.

Би өөрөө коммунистшье, радикалшье, консерваторшье бэшэб. Буряадай эрдэмэй түбтэ хабаатай бэшэб гэжэ мүн лэ хэлэхэ байнаб. Теэд ямар хүн, хэн гээшэб гэжэ камаар һонирхоо һаатнай, социал-демократ гэжэ хэлэһүүлдаа.

Ямаршье общественна хүн, илангаяа засагай дээдэ эшелонуудта хүдэлжэ байгшад эгээн түрүүн журам гуримтай, үнэн сэхэ абари зантай байха еһотой. Ингэжэ би батаар хэлэхэ байнаб.

Нүхэр Нимаевагай хэлэһэнэй еһоор, партиин обкомой аппарат нэгэшье гэм зэмэгүй болоно бэшэгш. Маанадһаа бэшэ ондоо хүнүүд лэ зэмэтэй гэжэ тэрэ хэлэхэ һанаатай.

Манай Буряад орон хүбшэ тайгаар, ой модоор баян гэжэ мэдээжэ. Гэхэ зуура, городой олохон гэрнүүд линолеумоор хушагдаһан бетон пооптой. Тиигэн гэһээ ноед һайд паркедээр хушагдаһан пооптой гэртэ ажаһууха...

Урдань бидэ мяхыень шулажархиһан яһа нохойдо худалдажа абадаг байһан һаа, мүнөө талоноор худалдажа абанабди. Мяханай комбинадай директор Канибалоцкиин депутат болоһонһоо хойшо нэгэ талондо гурбан баанха бэшэ, харин хоер баанха мяха үгэдэг болоо гэжэ арадай дунда шог зугаа таранхай.

Нүхэр Л. Нимаева КПСС-эй Буряадай обкомой болон Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй орган болохо «Правда Бурятии» газетын хуудаһан дээрэ интервью үгэхэ гэжэ шиидээ.

Харин миний өөрынгөө тэмдэглэл түс газетэдэ асархада, толилхоео арсаа һэн. Нүхэр Нимаевагай хөөрэлдөө үүсхэел, һанал бодолоо андалдаял гэжэ хэлэхэдэ, һанажа байһан юумэеэ бэшэһэн байгааб. Хөөрэлдөөн гэһэн үгые һаналаа андалдалга гэжэ тайлбарилхаар ха юм.

Лидия Чимитовна анханда сугтаа хүдэлһэн ажалшадаа нэрэ һурагүй муушалхадаа, юун тушаа бодоо хаб! Аппарадай гэшүүд ямараар бэеэ абажа ябадаг бэ гэжэ одоол харуулжархиба бэшэ гү...

Ниитын ажал хэрэгэй урагшатай һайнаар ябахын тула саг болзор сооньшүүмжэлхэ, бүхы юумэ элирүүлхэ хэрэгтэй гэжэ мартажа болохогүй. Үһөөгөө абаха зорилготойгоор иимэ ябадал гаргахада, балайшье һайнаар харагданагүй.

Буряадай эрдэмэй түбэй хүдэлмэрилэгшэдэй Соведүүдтэ дэбжүүлэгдэһэндэ би баяртайб. Иимэ түрүү хүнүүдые дэмжэхэ шухала.

Арад зон кандидадууд сооһоо эгээн эрхимүүдыень шэлэжэ, арадай депутадууд болгохо. Энээндэ би этигэнэб.

Харин алдуу эндүүнүүдээ заһаха дурагүй хүтэлбэрилэгшэд ажалһаа арсажа, засаг түрэеэ ондоо хүнүүдтэ дамжуулха еһотой. Хубилган шэнэдхэлгые амжалтатай һайнаар ябуулжа шадахагүйбди гэжэ үнэн сэхээр мэдэрээ һаань, һурагүй дээрэ байха.

В. БАЛАГУНОВ,
һунгагша.

«ХУБИСХАЛ ЗААТАГҮЙ ИЛАХА!»

50-дахи участогаар горсоведэй депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн уран зохеолшо Баяр Жигмытов 1990 оной февралиин революци илан мандаха, Совет оронине бүрин эрхэтэ гүрэн болгохо гэжэ этигэнэ. Депутадта кандидадай программын зарим пунктнууд иимэ:

— Хүнэй эрхэнүүд гүрэнэй, нациин, регионой, предприятиин эрхэнүүдһээ үлүүгээр һанагдаха еһотой.

— Улаан-Үдын һүмэ һэргээгдэжэ, һүзэгтэндэ бүхы баялигуудынь бусаагдаха зэргэтэй.

Улаан-Үдэ хото Гонконгын жэшээгээр түсхай экономическа зоно болгогдохо.

— Стипенди, пенси гэхэ мэтые дээшэлүүлхэ.

— Городойхидой, мүн предприятинүүдэй бүхы налогууд горсоведэй бюджедтэ үлэхэ еһотой. Тиигэбэл тэрэ мүнөө байгшада орходоо зургаа дахин ехэ болохо.

— Городой экономикые гансал Соведүүдэй харууһан доро.

— Шэнэ фильтрнүүд болон сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдэй байгуулагдатар экологиин талаар аюул ушаруулжа боломоор бүхы предприятинүүдые саг зууралаар хааха.

— Армида алба хэлгын болзор — Буряадта арба һара гэхэ гү, али оборонно заводто хүдэлэлгэ.

— Городһоо гадуур сүүдлүүлһэн хүнүүд Улаан-Үдэдэ байлгагдаха еһогүй.

— Хүүли бусаар байгуулагдаһан бүхы хүнгэлэлтэнүүдтэ эсэс табижа, олон үхибүүдтэй бүлэнүүдтэ түһаламжа хүргэлгын хүнгэлэлтэнүүдэй системэ нээхэ.

— Ядаһан тулиһан хүнүүдтэ түлбэригүй эдеэ хоол эмхидхэхэ.

ТҮРҮҮШҮҮЛ ХААНАБ?

Манай районой КПСС-эй райкомой бюрогой 9 гэшүүдһээ 8-ниинь районно Соведэй арадай депутадта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэнхэй. Тэдэнэй 6-ниинь дээдэ эшелоной хүтэлбэрилэгшэд байшоо. Гадна эдэ нүхэднай альтернативагүйгөөр дэбжүүлэгдэнэ. Боцинско болон Инзагатын Соведүүдэй дэбисхэр дээрэ түс тустань хоер округ байгуулагдажа, ажалай коллективүүд өөһэдынгөө хүтэлбэрилэгшэдые дэбжүүлһэн байна. Харин хоер мандат КПСС-эй райкомой штатна хоер хүдэлмэрилэгшэд абаа. Ингэжэ юрын ажалшад өөһэдын түлөөлэгшэгүй үлэшоо бшуу. (Январиин 31-дэ гараһан «Зэдын үнэн» газетэ харагты).

Иванов, Дабаев, Филиппов болон Фомин Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэнхэй. Ганса Иванов РСФСР-эй арадай депутадта кандидат юм. Тиихэдээ энэ хүмнай гурбан Соведтэ дэбжүүлэгдэһэн болоно. Хүүли соо иимэ ушарые хоридоггүй, гэбэшье кандидат мэдүүлгэ соогоо ямар Соведүүдтэ дэбжүүлэгдэһэн тухайгаа нюунгүйгөөр зааха еһотой.

«Джидинское» гэжэ АПО-гой аппаратчигуудые барихын тула жэл бүхэндэ колхоз болон совхозуудһаа 140 мянган түхэриг суглуулагдадаг. Салин хүлһэндэ гаргашалагдахаһаа гадна бюрогой гэшүүдэй Москва болон КНР командировкодо ошоходо, АПО-до хүнгэн автомобиль худалдажа абахада энэл мүнгэнһөө гаргашалагдадаг. Һүүлэй үедэ КНР-һээ уригдаһан овощ ургуулагшадай салин энэл мүнгэнһөө түлэгдэхеэр хараалагдана. Харин районой овощ ургуулагшад хайшаа үгы болошооб! Энэ асуудалда бюрошье, АПО болон гүйсэдкомшье тодо харюу үгэжэ шадабагүй.

Мүнөө хониин ажахыда халуун хаһа хүрэжэ ерээд байна. Теэд отаранууд дээрэ АПО-гой аппаратчигуудые, бюрогой гэшүүдые огто харахагүйт. Энээнине ойлгоходошье болохо юм бээ. Гэбэшье... Тэдэнэр начальнигыемнай һунгагты гэжэ һунгагшадай дунда идхалгын хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулна. Райкомой аппарат, АПО-гой түрүүлэгшэ мүнөө бусад районуудаар ябажа, нэгэдэхи секретарь Ивановой түлөө дуугаа үгэгты гэжэ идхана...

Районно хүтэлбэрилэгшэд социальна байдалаар балайшье ехээр һонирхоногүй. Жэшээлбэл, мүнөө үедэ районно поликлиникэ заһабарилгада ороод байна. Харин үбшэнтэн военкомат болон гостиницын байшан соо бэеэ үзүүлхэ баатай болоно. КПСС-эй райком томо байшанайнгаа нэгэдэхи гү, али хоердохи дабхар үбшэнтэнине үзэхэ, эмшэлхэ поликлиникэ болгохоео яанаб гэжэ һакагдана. Юуб гэхэдэ, эдэ дабхарнууд ходо хооһон байдаг ха юм. Хэдэн жэлэй саада тээ КПСС-эй райкомой аппарат хүүшан байшандаа залгалаа гэр барна. Тэрэнэй хажууда нэгэдэхи дунда һургуулиин байшан оршонхой. Энэ һургуулида зургаа наһатай үхибүүдые һургаха эрхэ байдал огто үгы юм. Райкомдо няажа бариһан залгалаа гэрые үхибүүдтэ үгэхэ байха гэжэ түрэлхид эндүүрээ.

Альтернативагүйгөөр дэбжүүлэгдэһэн кандидатуранууд болюулагдажа, КПСС-эй райкомой бюро ажалаа орхихо еһотой гэжэ хэлэхэ байнаб. Арад зон тэдээндэ этигэнэгүй. АПО-гой аппарадые үгы хэжэ, 5—6 хүнине үлөөхэ шухала. Алмагдаһан мүнгэн районой ажалшадай һүүдал байдалые һайжаруулгада хэрэглэгдэхэ.

В. СЕМЕНОВ,
һунгагша.

УНШАГШЫН БЭШЭГ

Аяг аашань барагдадаггүй

Вилюйскэ һунгуулиин 112-дохи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар Владимир Оттович Гейдебрехт дэбжүүлэгдэнэ. Энэмнай Сэлэнгын ЦКК-гай директор гээшэ.

Тэрэнэй захиралтаар Селенгинск поселогой район шадархи ой модон отологдожо, эндэхи газар дайда хүсэтэ техникээр урбуулагдаад, барилгын талмай түхеэрэгдэһэн байна.

«Прогресс» гэжэ кооперативта ехээр туһалдаг гэжэ директор тухай зүб хөөрэлдэдэг. Энэ кооперативай түрүүлэгшээр тэрэнэй дүү Юрий Оттович Гейдебрехт хүдэлдэг. Юрий Оттович арбаад жэлэй туршада баригдажа байһан холимол тэжээл буйлуулха заводой директорэй тушаал эзэлнэ.

Үнэн сэхэ абари зантай, хүн зондо туһалхые оролдодог, байгаалида үнэн зүрхэнһөө дуратай, урагшаа һанаатай хүнүүд лэ депутадай мандадта хүртэхэ еһотой.

Харин манай комбинадай директор иимэ шэнжэнүүдгүй. Директорэй үндэр дээдэ тушаал эзэлэдээ, хэрээгүй шэрүүн абари зантай, зонхилхо дуратай байһанаа харуулаа һэн. Иимэ ябадалнуудтань дураа гутаһан ажалшадаа тэрэ ажалһаань гаргажархидаг байха юм. Жэшээлбэл, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд нүхэд Коробенков, Кондиенко, Мешков, Подкаменный, Жучков болон бусад комбинадһаа гаргагдаа.

Өөр тухайгаа нэгэ хэды үгэ хэлэһүү. Каменск поселогто үнгэргэгдэһэн суглаан дээрэ СССР-эй арадай депутадта кандидат, КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь А. М. Беляковые шүүмжэлхэдэмни, нүхэр Гейдебрехт намайе нэрэ һурагүй муушалжа орсо һэн.

Ингэжэ майн 3-да РМЦ-гэй байшангай нюур талые һайнаар шэмэглээгүй байһанайнь түлөө донгодолго үгэхэ гэһэн захиралта гараба. Энээнэй һүүлээр хойно хойноһоо үшөө хэдэн донгодолгонууд үгтэһэн байна.

Июниин 16-да турбаазын объектнүүд дээрэ эмхидхэлэй хүдэлмэри ябуулха даабари намда үгтэбэ. Харин июлиин 20-до үйлэдбэриин даабари болзор сооньдүүргэжэ шадаагүй байһанай түлөө ажалһаань гаргаха гэһэн захиралта үлгэгдөө һэн... Тиихэдэ би шэмэглэн гоеолгын ажал хэдэг группын мастер ябааб.

Участогай коллектив комбинадай директортэ бэшэг эльгээжэ, Литвинцевые хуушан ажалдань табигты гэжэ гуйгаа. Теэд комбинадай хүтэлбэрилэгшэ өөрынхеэрээ байгаа һааб даа.

Районой прокуророй энэ хэрэгтэ оролсоходо, комбинадай директор приказаа болюулха баатай болоо. Бухгалтери июлиин 24-һөө октябриин 24 болотор абаха еһотой салингыемни бусаагаа.

Эстетикын участок үгы хэгдээ, тиимэһээ ондоо ажалда орохо болоош гэжэ директор намда хэлээ һэн. Комбинадай газаагуурхине, мүн досоохиень болбосон түхэлтэй болгохо участок намда даалгагдаа.

Теэд удаашье болонгүй үшөө нэгэ приказ гаргагдаһан байна. «Штат хорооһоной шалтагаанаар» гээд захиралтада уншабаб...

Эстетикын участок үгы хэгдээ, штат хороогдоо гэһэн шалтагаан ямаршье үндэһэ баримтагүй байгаа һааб даа. Участогай хүдэлмэришэд үшөө нэгэ бэшэг ЦКК-гай директор Гейдебрехтдэ, парткомой секретарь болон СТК-гай түрүүлэгшэдэ эльгээжэ, Литвинцевые хуушанайнь тушаалда бусаагты гэһэн эрилтэ табиба. Теэд комбинадай хүтэлбэрилэгшэд коллективэй бэшэгтэ анхаралаашье хандуулаагүй.

Мүнөө нүхэр Гейдебрехт депутадай значок зүүхын тула бүхы арга хэргэлэ бэдэрнэ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведтэ кандидадые дэбжүүлхэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулха группа эмхидхэгдэнхэй, Тэрэнине СЦКК-гай парткомой секретарь А. Д. Ананин хүтэлбэрилнэ.

В. О. Гейдебрехт Вилюйскэ һунгуулиин округһоо ори гансааран дэбжүүлэгдэнхэй. Хүндэтэ һунгагшад, тэрэнэй фамилиие бюллетень сооһоо зуража гаргагты.

Нютагайнгаа хүнүүдые ингэжэ гуйха байнаб.

В. ЛИТВИНЦЕВ,
СЦКК-гай эстетикын участогай мастер байһан, мүнөө ажалгүй.

Арад зоной ажабайдал хэзээ һайжархаб?

350 жэлэй туршада буряадууд болон ородууд нэгэшье хемороогүйгөөр эбтэй эетэйгээр ажаһууна ха юм гэжэ партиин ветеранууд Ю. Б. Андаровые дэмжээ.

КПСС-эй ЦК-гай хүдэлмэрилэгшэдһээ бүридэһэн партийна хиналтын комисси дары түргэн байгуулжа, партиин обкомой бюрогой хүдэлмэридэ сэгнэлтэ үгэхэ эрилтэ ветеранууд табиһан байна. Тэдэнэр КПСС-эй обкомой бюротой ажалаа орхихые эрилтэ табяа.

ФЕВРАЛИИН 25

Энэ үдэр митингдэ суглараһан бүхы хүнүүд гоё үгэнүүдые хэлэхэ гэжэ оролдоогүй. Үгэ абагшад бүхы юумэ сэхэ руунь хэлэһэн байна.

СССР-эй арадай депутат В. Е. Карепин митинг нээбэ: «Хүндэтэ нүхэд! Мүнөөдэр орон доторнай соносхогдоһон Бүхэсоюзна митингдэ суглараад байнабди. Үшөө тиихэдэ мүнөөдэр буряад арадай һайндэр — Сагаалган хүрэжэ ерэбэ. Митинг эмхидхэгшэдэй зүгһөө энэ арадай һайндэрөөр бултыетнай үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб! Энэ үдэр буряад культура, арадай еһо заншал, түрим, түрэлхи хэлэ һэргээн хүгжөөлгэдэ эхин табигдаг лэ.

Арадай һайндэр — Сагаалган митинг үнгэргэлгэтэй тударгаба. Ажабайдалаа һайжаруулха, бүхы дутагдалнуудта эсэс табиха зорилготойгоор бидэ энэ митингдэ суглараад байнабди. Түрүү бэрхэ арадай депутадуудые һунгажа шадаа һаамнай, ажабайдалнай һайн тээшээ хубилха гэжэ мартажа болохогүй.

Манай хүсэл эрмэлзэлһээ, политическэ үзэл бодолһоо манай ерээдүй сэхэ дулдыдаха. Тиимэһээ иигэжэ мэдүүлнэб:

Совөдүүдэй засаг, ажалша арадай засаг мандаг лэ!

Демократи, олондо мэдээсэлгэ, һанамжануудаа андалдалга мандаг лэ!

Арадуудай хани барисаан, бүхы арад болон нациинуудай эрхэ сүлөө, хүгжэлтэ мандаг лэ!

Хүнүүдэй болбосорол дээшэлэг лэ!

Зохеон байгуулгын зэмаар бата найдамтайгаар дабшая!».

В. Е. Карепин митингын үедэ үгэ хэлэхэ зуураа, суглараагшадта хандажа, үндэр политическэ культуратай байхые уряалаа. Үгэ хэлэхые хүсэһэн зарим нэгэнэй урагшаа гарахада, шагнагшад нэрэ һурагүй алгаа ташашаха юм. Иимэ байдалда Карепин суглараагшадта хандажа, аалин намдуу байхыень уряалаа. Митинг шадамар бэрхээр хүтэлжэ шадаха еһотой гэжэ эндэһээ ойлгохоор байгаа һэн.

Февралиин 27-до «Правда Бурятии» газетэдэ митинг тушаа тоосоон толилогдоо. Иигэжэ би тэндэ хэлэгдэһэн үгэнүүдые дабтахагүйе оролдооб. 70 хүн митингдэ үгэ хэлэхые бэшүүлһэн байгаа. Теэд тэдэнэй 31-иинь үгтэһэн болзор соо үгэ хэлэжэ үрдеэ.

КПСС-эй обкомой бюрое ажалһаань болюулха тухай олон хүнүүд эрилтэ табяа. Теэд бюрогой ажал шалгажа үзэхэ, зэһэрхэ болзор үгэхэ тухай һанамжаяа хэлэгшэд үсөөн бэшэ байгаа. Бюрогой гэшүүдтэ митингын бүри урда тээ урилганууд эльгээгдээ һэн. Теэд тэдэнэй нэгэниинсье хэдэн мянгаад хүнүүдэй урда гаража, тоосоо бариха, үгэ хэлэхэ гэжэ оролдоогүй. Энэнь лэ харамтай байна.

Хэдэн мянгаад гэшүүдтэй коллективэй зүгһөө үгэ хэлэнэб гээд элидхэлээ эхилһэн хүнүүд үсөөн бэшэ байгаа. Гэбэшье тэдэнэй зариманиинь коллективэй эльгээһэн хүнүүд бэшэ байшоо. Сашадаа иимэ ябадалнуудта эсэс табиха хэрэгтэй.

КПСС-эй обкомой бюрое заатагүй муушалха, тэрэниие ажалһаань болюулха зорилготойгоор хардалга мүрдэлгэ хэншье эмхидхэнэгүй. Республика доторнай мүнөө ямар байдалтайб гэжэ үнэн сэхээр хөөрэлдэхэ, сэгнэхэ зорилготойбди.

А. М. Беляковой, бюрогой гэшүүдэй адресаар шүүмжэлэл хэхэдээ, бүхы партиие муушалнагүй ха юмбибди. Партиин обкомой гэшүүд өөһэдынгөө адресаар нэгэшье муу үгэ хэлүүлхэ дурагүй байна гэжэ мүнөө ойлгонобди. Үнэн сэхэ хөөрэлдөөн, һанамжануудые андалдалга, үгэ буляалдаан тухай эндэ хэлэһэнэй үлүү.

Обком шэн габьяата ажалда шэглүүлэгшэ, зоригжуулагша, сэсэ мэргэн хүтэлбэрилэгшэ байһан һаа, арад зоной дунда хоб-жэб тараахагүй һэн. КПСС-эй обкомой бюрогой мүнөөнэй бүридэлые һэлгэжэ шадаха хүнүүд үгы гэһэн үгэнүүдтэ этигэнэгүйб гээд СССР-эй арадай депутат В. И. Канибалоцкий баталаа. Эдэ үгэнүүдые дэмжэхэ байнаб.

Националистическэ аяг аашанууд митингын үедэ болохо магадгүй гэжэ митингын болохоһоо хэдэн үдэр урид һураг хаа хаанагүй тараһан байна. Иимэ һураг сүү хэн тараагааб? Арадуудай хоорондо хеморео үүсхэхэ гээшэ хэндэ туһатайб? Нэгэ хүдэлмэрилэгшэн-реставратор (фамилиинь шагнангүй үлэшооб) митингдэ хабаадагшадай һанал бодолые тобшо тодоор харуулан иигэжэ хэлээ: «Зөөлэн креслэнүүд дээрэ бидэ һууна бэшэбди! Тиимэһээ маанадай буляалдаха юумэн үгы. Хүрзэ, салирһаа ондоо юун байхаб даа...».

Националистическэ хемороон болохо магадгүй гэжэ ямар хүнүүд ажалдатнай, институт болон һургуулидатнай һураг сүү тараагааб? Энээн тухай үнэн сэхээр бэшэхыетнай гуйнабди.

ҺАНАЛ БОДОЛОО ХААНА ХЭЛЭЛТЭЙБ!

Бүхы Русь дотор хонхонуудай жэнгирхээ болиһондо хүнүүд халагладаг еһотой. Митингын үедэ элдэб хемороон болохо магадгүй гэжэ айһан хүнүүд гэрһээ гараагүй. Теэд бидэ хэнһээ айнабибди? Өөһэдһөө гү?

Хубилган шэнэдхэлгын эгээн шухала шата хүрэжэ ерээд байна. Засаг Совөдүүдэй «дунда звенодо» дамжуулагдаха еһотой. Республиканска, хизаарай, областной звено тухай хэлэнэбди. Ганса бээ тойрүүлаад, миин лэ гараа дэлгээгээд һууха болоо һаамнай, хуби заяамнай һайнаар шиидхэгдэхэгүй гэжэ мэдэхэ шухала.

Митинговой демократи хэрэгтэй бэшэ гэжэ ноед һайдай хэлэхые нэгэнтэ бэшэ шагнанабди. Митингын үедэ нэгэшье хүн хулиган аашаа гаргаагүй гэжэ дахяад дабтаха дуран хүрэнэ. Тиихэдээ ноедой хэлэһэн үгэнүүд буруу һүрэшэбэха юм.

Телевидени болон радиогоор үгэ хэлээд лэ ажалшадтай нюур нюураараа уулзажа шадахагүй хүтэлбэрилэгшэдтэй байһанай үлүү гэжэ һанагдана. Дээгүүр тушаал эзэлжэ байһан хүтэлбэрилэгшэтэй юрын хүнүүдтэ уулзаха гээшэ бэлэн бэшэ байдаг. Тиимэһээ арад зон талмай дээрэ сугларжа, ноедтой уулзахые, үнэн сэхэ хөөрэлдөө үүсхэхые хүсэнэ бшуу.

Тиихэдэ үшөө арадай депутадууд митингдэ суглараһан хүнүүдтэй уулзажа, үнэн сэхэ хөөрэлдөө үүсхэнэ, һанал бодолыень мэдэжэ абана.

Митингнүүд, арадай суглаанууд шухала хэрэгтэй гэжэ хэлэхэ байнаб.

Сергей БОЛОТОВ,
манай корр.
Дмитрий АЛТАЕВ болон
Жаргал ХАЛБАЗЫКОВАЙ
фото.

Бидэ 6-дахи статьяе дэмжэнэгүйбди!

НЭГЭ БҮЛЭДЭ

ДАХИНАА ЗЭДЭЛНЭ

Мүнөөнэй хальмагуудай угсаатан болохо ойрад отогой түлөөлэгшэд хадаа Каспиин далай шадарай талануудаар Түбэй Азиин гүн сооһоо ерэһэн юм. Тэрэ сагһаа хойшо үнгэрһэн дүрбэн зуугаад шахуу жэлэй хугасаа соо тэдэнэр эндэ нютагжаа. Тэдэнэр Россида үнэн сэхэ байһанаа нэгэтэ бэшэ гэршэлээ юм. Жэшээлхэдэ, 1814 ондо Наполеоной срхижо зугадаһан Париж руу ородой армиин полкнуудтай хамта хальмаг морин сэрэгшэдшье оролсоһон байгаа...

Совет засагай жэлнүүдтэ хальмаг арад өөһэдын автономитой боложо, өөрын үндэһэ яһатанай алба хаагшадтай болоод, соёл, искусствая хүгжөөжэ захалаа һэн, 1943 ондо хальмагууд манай ороной бусадшье үндэһэ яһатан мэтэ Сталинай захиралтаар хашалта хаалтада ороһон юм. Тиигэжэ Хальмагай автономито республика үгы хэгдэжэ, бүхэли арад Сибирь руу хүсөөр сүлэгдэһэн байгаа. 13 жэлэй үнгэрһэн хойно хальмагууд түрэл хизаар дайдадаа бусаха аргатай болоо юм. Хрущевой захиржа байһан үедэ тэдэнэй автономи дахинаа байгуулагдаа бэлэй.

Мүнөө хальмагууд 150 мянган шахуу хүн болодог. Хашалга хамалгын үе тэдэнэртэ мүр үлэгүй үнгэршоо бэшэ юм даа. Тэдэнэй хэдэн үеын хүн зон үндэһэн хэлэеэ, үг заншалаа, буддын шажанда шүтэдэг үргэл мүргэлөөшье мартаа. Мүнөө сагта республикын түб — Элистын гудамжаар хүн зонойнь гол түлэб ородоор харилсажа байхые дуулахаш. 1961 ондо хальмаг хэлэ заадаг һүүлшын һургуули хаагдаа һэн. Олонхи залуу хальмагууд ород нэрэтэй болонхой. Республика соо буддын шажанай нэгэшье дасан үлөөгүй.

Гэбэшье ойрын жэлнүүдтэ дурсагдагша бүхы дутагдалнууд үндэһөөрөө хубилха еһотой гэһэн найдал хүн зонойнь сэдьхэлдэ бадаржа байна. Нютагай засагай органуудай болоод правительствын дэмжэлгээр түрэлхи хэлэеэ, үндэһэн соёлоо һэргээн хүгжөөхэ талаар эршэмтэй хэмжээ ябуулганууд эндэ эхилэнхэй. Тэдэ бүгэдые хүсэлдүүлхэ хэрэгтэй эдэбхитэд хадаа багшанар, журналистнууд, уран зохеолшод, эрдэмтэд болоно. Тон түрүүшын ээлжэндэ хальмаг хэлые улад зоной дунда харилсаанай болгон дэлгэрүүлхэ шухала.

Үхибүүн хадаа түрэлхи хэлээ гэр бүлэ соогоо ойлгожо эхилнэ,— гээд хэлэ бэшэгтэй мэргэжэлтэ Н. Убушаев хөөрэнэ.— Гэбэшье манай олонхи гэр бүлэнэр гансал ород хэлэн дээрэ харилсажа байһаар. Тиимэһээ бидэ үхибүүдые гурба наһатайһаань хальмаг хэлэндэнь һургажа эхилхэ гэжэ шиидэнэбди. Тиимэһээ мүнөө республикын үхибүүдэй бүхы саадуудта үндэһэн яһатанай үхибүүдэй байһан лэ бүлэгүүд хальмаг хэлэндэ һургагдажа эхилбэ. Гурбан жэлэй саана түрэлхи хэлэн һургуулинуудта заагдажа эхилбэшье, энэ хэрэг хаа хаанагүй үшөөл хүсэдөөр нэбтэрүүлэгдээгүй.

Багшанар болон һуралсалай методическа хэрэгсэлнүүд мүнөө үедэ олоор дуталдана,— гээд нүхэр Н. Убушаев хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ.— Эдэ бүгэдые усадхаха зорилготойгоор Хальмагай университет түрэлхи хэлэ, литература зааха багшанарые бэлдэдэг отделенидэ студентнэрые олоор абадаг болоо. Тэрэшэлэн һуралсалай бүхы предмедүүдээр үндэһэн хэлэн дээрэ зааха программануудые болоод номуудые зохеохо зорилготой эрдэмтэдэй бүлэгүүд эмхидхэгдээ. Ойрын табан жэлэй туршада һуралсалай 130-аад пособинууд хэблэгдэхээр хараалагдаба.

1990 ондо хальмагуудтай суута аман зохеол болохо «Джангарай» мүндэлһөөр 500 жэлэй ой гүйсэхэнь. Тэмдэглэгдэхээ байһан энэ гайхамшагта ойн баяр хальмаг арадай үндэһэ яһатанай оюун мэдэрэлые гүнзэгыгөөр хүлгүүлнэ. Һургуулинуудта, клубуудта болоод элдэб эмхи зургаануудта түрэлхи хальмаг хэлээ шудалха зорилготой наһатай зоной кружогууд байгуулагдана. Мүн зарим эдэбхитэйшүүл «Джангарые» хоолойгоо тусхайгаар хашан дуулажа гүйсэдхэдэг арадай искусствые — джангарчиин шадабарииие һэргээн дуулажа һурана. Үндэһэн яһатанай эдэ бүхы соёлой зүйлнүүдые һэргээн бадаруулха хэрэгтэ республикын «Хальмг үнн» газетын редакци эдэбхитэйгээр оролсонхой.

— Манай газетые олонхи зомнай ядууханаар уншадаг гэжэ мэдэнэбди,— гэжэ «Хальмг үнн» газетын редактор А. Альдзеа хөөрэнэ.— Тиимэһээ газетээ гансашье мэдээсэлнүүдэй бэшэ, мүн түрэл арадайнгаа түүхые, еһо заншалнуудые, хэлэ, литературые шэнжэлхэ, шудалха юрэ бусын дэбтэршүү болгохые оролдонобди. Газетымнай бүхы материалнууд тодо һонор, олондо ойлгосотой, абтасатай хэлээр бэшэгдэнхэй байдаг. «Хүүгэдэй буланда» багашуулда зорюулагдаһан онтохонууд, шүлэгүүд, рассказууд болоод үхибүүдэй дуунууд үгтэдэг гээшэ. Арадайнгаа оньһон үгэнүүдые, таабаринуудые, оюун сэсэн удхатай үреэлнүүдые ниитэлһэн тусхай хуудаһануудые гаргажа заншанхайбди. Тэрэшэлэн арадайнгаа еһо заншалнууд, һайндэрнүүд тухай уншагшадтаа хөөрэнэбди. Эдэ мэтын хэмжээ ябуулгануудай ашаар газетымнай уншагшадшье олошороо.

Республикын соёлой министрэй обог хальмаг байба. Харин нэрэнь ород — Владимир Салдусов. «Хагьмаг нэрэтэй үхибүүд олошоржо байна»,— гээд тэрэ энеэбхилнэ.

Республика өөрын национальна драмын театртай юм. Мүнөө үедэ Щепкинэй нэрэмжэтэ Москвагай театральна училищиин хальмаг отделенидэ 16 студентнэр һуража байна. Тэдэнэр гурбан жэлэй үнгэрхэдэ, нютагаа бусажа, түрэл театртаа бэлиг шадабаряа харуулан ажаллажа эхилхэ,— гээд Владимир Салдусов хөөрэнэ.— Тэрэшэлэн «Тюльпан» гэжэ арадай дуу, хатарай ансамбль хүдэлнэ, һаяшаг арадай инструментнүүдэй оркестр байгуулагдаба. 1990 ондо хальмаг арадай анха түрүүшын «Джангар» гэжэ оперо табигдахаяа байна.

Шажан мүргэлэйшье талаар хальмагуудай һүзэгэй мэдэрэл һэргэжэ байнхай — мүнөө дээрээ Буряад оронһоо зорижо ерэһэн лама үнгэрһэн дайнһаа хойшо анха түрүүшынхээ Хальмагта баригдажа эхилхэ Буддын шажанай дасанай һуурииие арюудхажа үгөө юм.

Һаяшаг эндэхи газетэдэ хальмаг нэгэ уран зохеолшо арадайнгаа хуушанай сэсэн иимэ захяае дурдаһан байна: басагаяа холо хадамда үгэһэн эхэнь тэрээндээ бэлэг болгон хүүгэдэй гурбан самса, бүһын горье гэхэ мэтые эльгээһэн байгаа. Булад түмэрөөр хэгдэһэн тэрэ горьеын хэлэн, эхэ нютагһаа холо ошоһон басагандаа түрэлхи хэлээ мартажа болохогүй, харин хүүгэдэй гурбан самсаханууд хадаа түрэлхи хэлээ гурбан үедөө: хүбүүндээ, ашадаа, мүн гушадаа арга заатагүй дамжуулха еһотойш гэһэн охинь нангин захяа байгаа юм. Энээнһээ уламжалан хэлэхэдэ, элинсэгүүдэйнгээ эртэ урдын дурсагдагша захяае бэелүүлхэбди гээд хальмагууд мүнөө батаар шиидэнхэй.

(ТАСС).

«АЛТАРГАНЫН» БИБЛИОТЕЧКЭ

А. ШАДАЕВ.

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 7, 8, 9-дэхи номернуудта).

Тэндэһээнь шэрэм больторог гаража ерэнэ. Хабхагыень нээжэ үзэхэдэнь, алтан байба.

— Энээнээ гэртээ абажа ошо, — гэбэ Зол.

— Үгы даа, хүнэй юумые хулгайлха аргам үгы,— гэжэ, барлаг тэрэ больторогтой алтаа байрадань хэхэеэ һанаба.

— Болилши, энэшни хүнэй бэшэ, шинии зеери. Үе һаһаараа хара хүлһөө адхажа олоһон зөөриешни энэ баян эдижэ һороожо байгаа юм. Абалши алтаа!— гээд барлагтаа үргэлүүлээд, Зол гэртэнь үдэшэбэ.

Үгытэй хүн Золтойгоо нэгэдэжэ, Шор гэзэшые барижа, түмэр хайрсаг соо оруулаад, гарахагүйгөөр тэрэнээ суургалаад, баянда малтажа байһан шулуун хабсагайда зоожорхибод.

Тэрэнһээ хойшо үгытэй хүн баянай гарһаа мултаржа, ажалаа һэргээжэ эхилбэ. Нэгэ хэды болоод, баян хүн барлагайда ерэнэ.

— Зай, шимни баяжажа эхилбэ гүш?— гэжэ асууба.

— Үгытэй хүн ходоодо үгытэй ябаха бэшэ юм,— гэжэ барлаг харюусаба.

— Үгы, намдаа хэлэлши даа, хайшан гээд баяжабаш?— гээд, баян хүн һалаба һандабагүй.

— Шамда гэжэ хэлэхэл болоо бэзэб! Нэгэшье хүндэ хэлэхэгүй гүш?

— Үгы ааб даа, газар дуулаг, гэзэй шагнаг?

— Адуу малдаа шулуун хашаа барихамни гээ һэн гүш?

— Тиигээ.

— Намар шулуун хабсагай сабшуулаа һэн гүш?

— Сабшуулаа.

— Тэндэшни алтан!— гэжэ баянай шэхэндэ зорюута шэбэд гэбэ.

— Алтан гү? Юу хэлэнэш, нүхэрни! Үнэхеерее гү?

— Үнэхеерее.

— Мүн тэндэ гү?

— Мүн даа.

— Тэрэ алтаа намда үгыш?

— Алтанда хэрэгтэй һаа, тэндэһээ абаарай.

— Үшөө бии гү?

— Танай дааха соо байжа болохо. Ашагүйхэн томо хайрсаг сооһоо хэрэгтэйгээ малгай соохоноо хэжэ абаад, хайрсагаа хаагаад, байрадань зоожорхео һэм,— гэбэ.

— Зай, тиигээ һаа тэрэ газараа намдаа заажа үгыш,— гэхэдэнь, барлаг баянтайгаа хара хабсагайда ошоод, түмэр хайрсагай байрые заажа үгэбэ ха.

Баян хүн шулуу обооргон байжа малтана. Үһа сэһэн болотороо хайлаа һүхөөр хатуу шулуу сабшажа байба.

— Еоё даа! Туһалалсыш,— гэбэ.

— Шулуу сабшахада ямар байнаб?— гэжэ барлаг наадалан һурана.

— Бэрхэл байна даа!

— Ажал хүдэлмэри хэжэ, эрьбен далангаа нэгэ бага хайлуулха хэрэгтэй. Хүлтнай хүнгэрхэ, бэедэтнай амар болохо,— гэжэ барлаг наадалан һуугаад, тамхяа татана.

— Һайн хүн боложо, намда туһалалсыш,— гэбэ.

— Туһалалсаа хадамни алтанһаа хубаалдаха гүш?

— Үгы даа, бишни мүнөө дээрээ алтанда ехэ хэрэгтэй болоод байнам,— гээд, баян уулын шулууе оглоро, хабсагайн хара шулууе хахара, шуура сабшажа оробо.

Энэ хомхой баяниие нигэжэл һунааха байгаа гэжэ барлаг энеэдэһээ хүрэжэ һуужа ха.

Баян хүнэй сабшажа байха үедэнь хайлаа һүхынь үзүүртэ хатуу юумэн дайралдаад, хан гэһэн абяан дуулдаба. Одоошье алтандаа хүрэбэ алтайб гэжэ баян хүн бодоод:

— Зай, шимни эндэ юу хүлеэнэш, ошожо байхадаш болохо,— гэбэ.

— Тиихэл болоо бэзэб,— гээд, барлаг баянаа наада бариһаар гэртээ бусажа ерэбэ.

Тэрэ баян аахилан уухилан байжа, түмэр хайрсагаа арай шамай гэжэ дээрэ гаргаад, энээн соо ашагүйхэн алтан байна гэжэ хайрсагай хабхаг нээхэтэйнь хамта, Шор гараад:

— Ай, намһаа тэрьедэхэ һаналтай, намайе нүхэндэ зообо гүш?— гэбэ.

— Үгы, би зоогоогүйлби!— гэжэ баян хүн айшоод байба.

— Худалаар бү хэлэ! Би одоо шамһаа һалахагүйб!— гэжэ Шор дуугараад, баян хүнэй хүзүүень асалжа һуугаад, ташуурда ташуурдаһаар гэртэнь ошолдобо. Тэрэнһээ хойшо Шор баян хүнһөө һалахаяа болижо, баян хүн үдэр һүнигүй муудажа, һүүлэй һүүлдэ Шорынь тэрэ хомхой баянайнгаа хүзүүн дээрэнь асалжа һуугаад, ташуурда ташуурдаһаар тамир тэнхээень таһалжархиба.

«Ээлжэлхэ түрэ, эрьехэ наран» ерээ гэжэ үгытэй хүн Золтойгоо нэгэдэжэ, һайн һуудал байдалтай боложо һуугаа гэлсэдэг юм.

ХАБШАГ НОРБО

Хабшаг Норбо гэгшэ хүүртэ бэрхэ, улаан хэлэтэ хүниие урдаа оруулхагүй хүн гэжэ олоной дунда суутай байба ха. Ойро шадар тэрээнтэй шашалдаха хүнэй үгы болоходонь, үбэр дүшэн юһэн хушуунда ошожо, амбанаараа сэсэ буляалдахам гэжэ ябашаба гэхэ.

Аян замда ябаһаар байтараа, үбэр дүшэн юһэн хушуунда дүхэжэ ошобо. Хоер модо гертаа баряад, амбанай хаалгын үүдэндэ зогсобо. Амбаниие дайраха сэдьхэлтэй: нохойн хусаад гүйжэ ерэмсээр, нэгэ модоо аман соонь хээд, нүгөөдэ модоороо сохижо гангинуулжа ябаад, амбанай гэр тойрон гүйбэ ха.

Тиигээд Хабшаг Норбо мүр дээрэхи үргэбшэеэ абажа, амбанай гэр дээрэ «нярд» гэтэр абяатайгаар хаяжархиба. Гэртэ ороод, мэндэ эугаагүй, баруун тээ байһан түшэлгэтэй шэрээ дээрэ һуушаба. «Намайе доромжолбо» гэжэ һанаад, амбан хараалаар угтаба:

— Нохой юундэ сохеобши?

— Зүгөөр би Шагжаа бандиин һахилтай хүнби, нохой сохиходо бараг юм бээ,— гэжэ лама бэшэшье һаа, зорюута дуугарба.

— Гэр дээрэ юу хаябши?

— Гэлэн ламын нюрганда ябаһан юумые гэр дээрэ хаяхада ялай.

— Лама, хаанаһаабши?

— Би Даа хүреэнһээб.

— Даа хүреэншни хаана юм?

— Далан дабаанай саана, долоон уулын эрмэгтэ.

— Тэрэшни хаана юм?

— Үндыхэдөө ши харахагүйш, үргэхэдөө би дааахагүйб.

— Энэ юун дээрэ һуунаш?— гэжэ түшэлгэеэ заана.

— Далан хониной даахи, дайдын хандагайн сэмгэн, түб хүндэ зорюулһан түшэлгэ гээшэ.

— Урда тээшни байһан юун бэ?— гэжэ шэрээ заажа һурана.

— Унаһан модоной хатангир орбон ааб даа.

— Яахадаа?

— Ши юу ярижа байнаш! Хахалхада зартагай болодог юм, харуулдахада сэбэр болодог юм. һэтэлхэдэ һиилэбэри гаргадаг юм. Зүйхэдэ шэрээ болодог юм,— гэбэ.

Амбан үгэдэнь тороод, улагашан һууһаар, һамган тээшэ хилэм гэжэ хараад:

— Миниии дэнзэтэй малгайе абажа үгэлши,— гэбэ. Тиигээд малгайнгаа дэнзын шүрэ харуулаад:

— Энэ юун бэ?— гэжэ асууба.

— Улаан хэлээр миниии урда орохомни гээ гүш? Яриха саг болоо һаа, би яринаа,— гэбэ.

Тиигэжэ бодомжогүйгөөр дуугархадань, амбанай һамган сухалаа хүрэн:

— Амбанай урдаһаа ама юундэ гарабаш?— гэбэ.

— Гэргэн аа! Зүгөөр, зүгөөр! Шамаар түрэ барюулха гэжэ абаа бэшэ, харин түлыеш абаха гэжэ абаһан байгаа бээ,— гэжэ Хабшаг Норбын дуугархадань, амбан хэлэхэ үгэгүй болоходоо, амаа ехээр ангайн энеэгээд, Хабшаг Норбые хүндэлхын ехээр хүндэлжэ, үдэшөө гэхэ.

* * *

Хабшаг Норбо нэгэ хоноходоо нэгэ амбаниие торгобоб гэжэ урмашаад, хоердохи амбанайда ошобо ха. Амбанай һамган угтан гараад:

— Манай тэмээн ботоголоод байна. Хүл сээртэй,— гэжэ хорибо ха

— Бурханай шаби ботогонһоо доро болоо гү?— гээд, Хабшаг Норбо гэртэнь орохоор тэгүүлнэ. Хурдан хурса үгэтэй хүн энээн тойромнай бии болоо гэжэ дуулаһан хадаа амбан уулзахагүйе бодоод:

— Манайхи хүл сээртэйбди,— гээд, урдаһаань түлхинэ ха. Хабшаг Норбо үүдэнэйнь богоһо дээрэ хэбтээд:

— Сээргүй сээжэ гэртэ байг, сээртэй хүл газаа байг,— гэжэ дуугархадань, амбан яахашье аргагүй болоходоо, оруулха баатай болобо. Хабшаг Норбо ороһоор сэхэ амбанай ямбата шэрээ дээрэ һуушаба. Амбан ябан һуужа:

— Ноен, шамда хэн һуудал үгөөб?— гэбэ.

— Зон үгэһэн юм!— гээд,— танда нохой һуудал хэн үгэһэн ааб?— гэжэ асуухадань, амбан үгэ дуугүй Хабшаг Норбодо тороод һуужа үгэбэ.

Хабшаг Норбо арад зоной дундаһаа гараһан хүбүүн хадаа амбан ноед, ламанарые хурдан хурса үгөөрөө торгоожо, хүн зоной дунда хүндэтэй ямбатай ябаһан юм гэхэ.

ЗАЛУУ МОРИШОН ХҮБҮҮН

Орхимжото ламын омогорхожо байһан үе һэн ха. Нэгэ нютагай дасан дуганда яаха аргагүй сэсэн мэргэн гурбан ехэ ламанар һуужа байдаг юм гэжэ холын газарта суурхажа байба ха. Тэдэнэр болбол «бүтүүе задалха, бэрхые тааха» шадалтай «сэсэн мэргэшүүл» гэжэ зоной дунда түнхаг тараба.

— Тэрэ гурбан суута ламанарай сэсэн мэргыень туршажа үзөө һаа, ехэ һонирхолтой байгаа ха,— гэжэ холо хүдөө нютагта һуудалтай, буурал толгойтой бодомжотойхон үбгэн дүтэ шадар һууһан айлнуудтаа хөөрэбэ.

— Ламанарай сэсэн мэргые туршажа байһаар, өөһэдөө туршалганда бү ороол,— гэжэ зарим хүнүүд хорино.

— Мүнөө дээрээ тэрэмнайшье мэдэгдэнэгүй. Хэмнай хэнээ туршанаб, хожомынь дуулдана бээ,— гэжэ үбгэн хэлэбэ.

«Сагаалганай үеэр манай нютагта айлшаар морилыт» гэжэ урялал тэрэ гурбан ламанарта ерэбэ ха.

Гурбан ламанар тиимэ хүндэтэй урялал абаад байхадаа, тэдэнэй нэгэниинь миһэд гээд, инигэжэ хэлэбэ:

— Урюулха һайхан, үлдүүлхэ муухай агша. Урялалай ерээ хада ошохол болоо бэшэ гүбди?— гээд, бэшэн тээшээ хараад һууна.

— Мүншье тиимэ байна. Арад зоной дунда абарал буулгажа, зөөри суглуулангаа ошолтой гү гэжэ һанагдана, маани мэгзэм уншажа, маханайшье зүйл хаража, эрээн гэдэһээ эльбэһэмнай болоо бэшэ юм гү?— гэжэ адаг тээ һууһан ламань дуугарба. Тиигээд гурбан ламанар хүхиһэндөө эльгэнэйнгээ эгшэтэр энеэлдэжэ һуубад ха.

Тэрэ гурбанай урялалда ошохо үень ерэбэ. Дасанда дүтэ һуудаг хүдөө малшанай арбан зургаатай хүбүүе моришон болгожо абаад, «сэсэн мэргэн» гэгдэһэн тэрэ гурбан ламанар ехэ ямбатайгаар аян замда мордобод ха.

Тиигэжэ ябаха зуураа, гурбан ламанар өөһэд хоорондоо хүхюугээр хөөрэлдэжэ эхилбэд. Томоотой ехэ хүнүүд юу хөөрэлдэгшэ ааб гэжэ һонирхон, моришон хүбүүн шэхээ табяад үлэ мэдээшэ болон шагнаад һууна.

Тэдэнь хөөрэлдэн гэхэдээ, хаана бүхэли эрьеын тарган мяха дууһан эдеэд, гэдэһээ үбдэһэнөө, худал үгөөр хууража, хүдөө зонһоо үргэл абаһанаа, һалхин һамуу ябадал тухайгаа дууһан хөөрэлдэ хөөрэлдэһөөр, хүрэхэ газартаа хүрэн дүхэн ерэбэд ха.

— Һайн эрэ ябаһан үзэһэнөө, муу эрэ эдиһэн үүһанаа хөөрэдэг бэлэй гү? Тэрээнһээ үльгэртэй эдэ гурбан «сэсэн мэргэндэ» тоотой ламанар иимэхэн биратай байба алтай?— гэжэ моришон хүбүүн тэдэнэй хөөрэлдөөе голобошье, хүн зоной дунда хэлэндээ хэдүүлгэтэй, амандаа аагтай байгаал юм бээ гэжэ һанана.

Хүдөө нютагай зон буурал толгойтой бодомжотойхон үбгэн түрүүтэйгээ холын суудa гараһан «сэсэн мэргэн» гурбан ехэ ламанарые хүндэтэй дээрэ хүлеэжэ, айлшадай бууха гэртэ угтабад ха.

Ламанарай гэртэ оромсоор, олбог дээрэ һуулгаба. Тэдэнэртэй сугтань моришон хүбүүе һуулгаба.

— Моришон хүнэй һуури модон дээрэ юм гэжэ хэлсэгшэ,— гээд, дээдэ гар тээ һууһан бүдүүн хара лама хоолойгоо шахан дуугараад, моришон хүбүүн тээшэ хилайн хилайн хараба. Тиигэмсээрнь моришон хүбүүн һууриһаа харайн бодобо.

— Залуу хүбүүн, һуугты, һуугты һууридаа!— гэжэ хэлэһэнэйнгээ удаа дээдэ тээ һууһан ламада үбгэн һүгэдэн:

— Ламахай, хүлисэгты намайе! Манай нютагай эсэгэ үбгэнэрэй зоншалда ехэ, багашье айлшадые илгадгүй, сугтань нэгэ хүндэдэ һуулгадаг агша,— гэбэ.

—«Гол голой нохойн дуун ондо ондоо» гэһэн үльгэр жэшээтэй болоно гү даа?— гэжэ мүнөө бүдүүн хэра лама егтолон энеэбэ.

— Тиимэшүү болохонь гү даа, «эзэн зандаа эсхид, залаа малгайдаа таарүү» гэжэ урданай хуушан үгэ хүүртэ бии агша.

— Танилсаһаар таталдаха, харалсаһаар хазалдаха болохомнай гү, үбгэн?— гэжэ мүнөө лама ехэлигээр дуугараад, мэхэр гэжэ мэхэтэйхэнээр энеэсэгээбэ.

— Үзэлсэһээр үһэ зүһөө ходоро таталсаха гэжэ юун байхаб. Ламахай, тиигэжэ бү һанагты! Тиигэбэшье хуушан үгэ хубсаһа һандаадаг юм гэлсэгшэ. Та айлшадайнгаа үүдэ орожо ерэһээр, урган нарикаар үгэеэ зохеон хэлэхэдэтнай, урмашан байһаар мунхаг ламахайнар, «сэсэн мэргэдэрээ» холын суудa суурхажа байһан хадаа намшуу шалиг иимэ үбгэжөөлнүүдые олонто хараһан байхат. Тиимэһээ миниин харюу үгэһэн үгэдэ сошохогүй бээз гэжэ ехэтэ найданаб,— гэжэ мэхэтэйхэнээр хэлэхэ зуураа, эрьен хойшоо хараад, сошормогоор дуугарна:

— Үгы, битнай яажа байнабиб! Эй, тэндэ яаһан бэ? Айлшадта сай сагаа аягалыт!.. Зай, һуун байсараа хөөрэлдүүжэмди...— гээд үбгэн хойшоо ходорон гараба.

— Яагаашье үргэн аман, үүргэнэ долоогоно хэлэтэй үбгэнтэй дайралдашабабиб! Байзалши даа, хүлеэжэ бү яда! Хушууешни хумижархихал байхб,— гэжэ бүдүүн хара лама эзбүүрхэн һууба.

«Иигээд лэ сэсэ мэргэшүүлнай эхилбэ гү даа? Үбгэмнай яагша ааб?»— гэжэ хүдөө нютагай зон һанаа зобонги байбад ха.

Сай аягалхынь урда тээ томо эрхинүүдые айлшадтаа тараба ха. Эгээн дээдэ захада һууһан ламань маани татан һуухаар намда үгөө байна гэжэ ойлгоод, маани татажа эхилбэ. Удаа тээ һууһан лама эрхиинь хүзүүндээ зүүгшэ бэлэй гү гэжэ һанаба, гурбадахи ламань юушье мэдэжэ ядаһандаа эрхинень үбэртэлжэрхеод һууба. Эгээ доодо һууһан моришон хүбүүн эрхиинь абаад, шэрээ дээрэ аятайханаар сахаригтуулан табиба.

Тэрэнэй һүүлээр сай орожо ерэбэ. Орожо ерэхэдээ, аяганүүдынь һууригүй, шоб шобхо оеортойнууд байба. «Халхай, халхайн» гэжэ гарнуудаа халаан һуугаад, нэгэ нэгэ аяга сай арайхан гэжэ бараад, садаашьегүй һаа, садааша болоожо, аягануудаа шэрээ дээрэнь хүмэрюулжэрхибэ. Тэрэ бүгэдые хаража байһан бодолтойхон үбгэн:

— Ламахайнар, сай барит! Яагаа зааха...— гэжэ зорюута гасалан дуугарба.

— Садаа, садаа, гэртээ эдеэлһээр ябаа һэмди,— гэжэ гурбан ламанар зэргэ дуугарба.

— Харгы замай утые дабажа ерэһэн хадаа нэгэ бага дунда ороо бээзт,— гээд, хойшоо эрьеен хаража:— Эй, айлшадтаа сай аягалыт,— гэбэ үбгэн.

Эгээн доодо заха баряад һууһан моришон хүбүүн һууригүй аягыень эрхи соогоо зохидоор табижа һуугаад, садатараа сайлажа, аягыень гэдэргэнь бусааба.

Тэрэнэй һүүлдэ еһотой һууритай аягануудта сай хэжэ, гурбан ламанарые сайлуулба. Тэрэ гурбан «сэсэн мэргэшүүл» улайжа сайжа һуугаад, сайень үүһан байба.

Тиигэһээр байтар үдэшын мяхан хоол болобо гэжэ шэрээ засагдаба.

«Зай, баһа юун гээшэнь орожо ерэгшэ ааб»,— гэжэ ламанарай һанаашархан һуутарнь, эмээл хазаартай нааданхай морид шэрээ дээрэ табигдашаба ха. Тэрэнэй хажуугаар халбага табагууд табигдаба.

Нэгэ нэгэ мори айлшадай урда табяад:

— Айлшад, мяхан хоол баригты,— гэжэ эдеэ хоол табяаша хүн хэлээд гараба.

«Энэмнай баһа юунэй уран шэжэ гээшэб?— гэжэ гурбан ламанар гайхахыса гайхажа хараад һууба. Тиигэжэ һууһаар эгээн дээдэ захада һууһан бүдүүн хара лама морине шэхэн дээрэһээнь баригша бэлэй гү гэжэ шэхэдээд, баруун шэхыень отолжо абаад, хүртэжэрхибэ ха. Тэрэнь гурил байшаба... «Яагаа жэгтэй мяхан хоол гээшэб!»— гэжэ гайхаба.

Удаа тээ һууһан лама, моринe хазаарлахадаа, уралһаань углагша бэлэй гү гэжэ һанаад, нааданхай мориной дээдэ уралые хобхо татажа, баһа гурил эдижэрхибэ. Бэшэнэрээ һажаагаад, гурбадахи лама доодо уралыень хобхо татаад, баһа гурил эдижэрхибэ. «Мяхан хоол гээшэнь гурил байба алтай»,— гэжэ гурбан ламанар гомо һүрэшэбэ[1].

Арбан зургаатай моришон хүбүүн ооглобо:

— Табаг табигша хэн бэ?

— Би байнаб,— гэжэ нэгэ хүн ерэбэ.

— Морин болбол дааритай бэзэ?

— Дааритай, дааритай даа,— гэбэ.

— Эмээл тохомыень абахада болоно гү?

— Болоно, болоно!

Арбан зургаатай моришон хүбүүн эмээл тохомыень буруу тээшэнь һэхэжэрхибэ. Тэрэ мориной нюрган дээрэнь халбага багтахаар нүхэн гаража ерэбэ. Нүхөөрнь сабха халбагаар хүдхэхэдань, еһотой мяхан хоол тэндэһээ гаража ерэбэ.

Моришон хүбүүн мяхан хоолыень садатараа эдеэд, эмээл тохомыень байрадань тохоод, ооглобо:

— Табаг табигша хэн бэ?

Табаг табигша хүнэй ерэхэлээр:— Табагаа хуряагты!— гэжэ бусааба.

Гурбан «сэсэн мэргэшүүл» хараһаар хараад, хооһоор һуушаба. Һүүлдэнь тэрэ гурбан ламанарта еһотой мяха табижа, хооллуулба ха.

Тэдэ ламанар хонобо, унтаба. Хойто үглөөгүүрнь тэдэнэрые нютагай үзэсхэлэнгэй газарта уряалба. Үзэсхэлэнгэй газарта ошохо дээрэнь мүнөөхи үбгэн: «Зай, ламанар, манай нютаг тохоемнай, нуга талаан дайдыемнай харыт! Тэндэ холоһоо ерэһэн айлшан бии юм, тэрэмнай үгэ дуугүй байха заншалтай агша. Тэрэ айлшантаймнай мэндэ амарые хэлсээрэйт. Магад, таанартай дуугаралсажашье болохо»,— гэбэ.

Гурбан ламанарай тэрэ газарые дууһыень хараад бусажа ябахадань, мүнөөхи үбгэнэй хэлэгшэ айлшан харгы дээрэ байба. Тэрэнь үгэ дуугүй мүн еһоороо байба. «Хүнтэй амар мэндэ хэлсэхэгүй, яагаа бэеэ дээрэ тоолоһон айлшан гээшэб!»— гэжэ ламанар зэбүүрхээд үнгэрбэд ха. Моришон хүбүүн ябадал дундаа хилэм гэжэ хараад үнгэрбэ. Бодолготойхон үбгэн айлшадаа угтан гараад, асууба:

(Түгэсхэлынь удаадахи номерто).

[1] Гомо һүрэхэ — муудаха, урмаа хухарха.

ӨӨҺЭДҺӨӨМНАЙЛ ДУЛДЫДАХА

Манай корреспондент «Бамтрансстрой» нэгэдэлэй начальник, Прибайкалиин национально-территориальна 90-дэхи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн Ефим Владимирович Басинтай уулзаба.

Корр. — Ефим Владимирович, депутат болоо һаа, ямар шэнэ уялгануудые дүүргэхэ һэмта!

Е. Басин: — Нэгэдэхеэр, арадай депутат хадаа гүрэн түрые бэхижүүлгын, эрхэтэдые социальна талаһаа хамгаалгын, демократизаци болон олондо мэдээсэлгые үргэдхэлгын, нацинууд хоорондохи харилсаа бэхижүүлгын хуули дүримүүдые батлан абалгада хабаадана. Минии һанахада, эгээн түрүүн эхэнэрнүүдэй байдал һайжаруулха гэһэн асуудал хурсаар табигдаха ёһотой. Ерээдүйн депутадууд тэдэнэй хүдэлмэриин үдэрые богони болгохо, амаралта дээшэлүүлхэ гэхэ мэтэ асуудалнуудые шиидхэхэ болоно. Игэжэ хооһон үгөөр бэшэ, харин бодото ажал хэрэгээр, анхарал оролдолгоор тэдэниие хүреэлхэ ёһотой болонобди.

Хоёрдохёор арадай депутат гээшэмнай ёһотойл практик болоно бшуу. Һунгуулиин округто бодото ажал бэелүүлһэн, шухала хэмжээнүүдые абаһан депутат нэрэ хүндэтэй байха, социальна-экономическа хүгжэлтын программа бэелүүлхэ. Министерствэнүүд болон албан зургаанууд социальна удха шанартай хэмжээнүүдые абажархихаяа зүрхэ алдадаг байха юм. Харин депутадууд комиссинуудай хүдэлмэри хинан шалгажа, нютаг нютагтаа һунгагшадтай хамта хэды ехэ хүдэлмэри ябуулжа шадаха байнаб!

Корр.: Хоморой шухаг эд бараан... ута гэгшын ээлжээн... һүүлэй үедэ газетэнүүдэй хуудаһануудта гансал имэ үгэнүүдые уншанабди.

Е. Басин: Үнэхөөрөөшье ута гэгшын ээлжээнүүд хашартай болошоо. Арадай үргэн хэрэглэмжын эд бараан хомор гэжэ мэдэнэбди Эндэ хэн зэмэтэйб?

Промышленность эрхим шанартай эд бараа элбэг ехээр гаргажа шаданагүй. Имэ байдалда предприяти бүхэн ямар бэ нэгэ эд бараа гаргажа эхилхэ ёһотой. Жэшээлбэл, «Бамтрансстрой» жэлэй туршада хоёр дахин ехэ продукци гаргаха гэһэн түсэб табина.

Буряад орон түүхэй эдээр бусад республикануудые хангадаг гэжэ мэдэнэбди. Имэ ябадалда эсэс табижа, өөһэдынгөө продукцяар өөһэдыгөө хангаха ажал ябуулжа эхилхэ хэрэгтэй. Харин оронуудай предприятинуудтай холбоо барисаа тогтоогоо һаамнай, гутал, мебель, хүүгэдэй нааданхай болоод бэшэшье эд бараа бүтээн гаргаха технологическа түхеэрэлгэнүүдые эльгээхэ байна ха юм. Мүнөө манай нэгэдэл США-гай, Японой, ФРГ-гэй, Швецийн, Урда Корейн фирмэнүүдтэй холбоо барисаа тогтоожо захалаа. Мүнөөнэй технологитой предприятинуудай бүтээһэн продукци дэлхэйн дэлгүүр дээрэшье гаргагдаха аргатай бшуу.

Барилгын индустриин асари ехэ бааза байгуулжа шадаагүй һаамнай, имэ шиидхэбэринүүд гансал саарһан дээрэ абтаад лэ үлэшэхэ. Республикадамнай цемент, санфаянс, линолеум, плиткэ болон бусад материалнууд дуталдана. Оронной бусад регионуудһаа эдэ бүгэдэниие абаха гээшэ ехэл хүшэр байдаг. Тиимэһээ өөһэдын бааза байгуулхые оролдохо хэрэгтэй. Депутадууд энэ асуудалда гол анхаралаа хандуулжа, зүб мүрөөр шиидхэхэ байха гэжэ найдаха дуран хүрэнэ. Тойрооод нөөсэ баялиг хэды ехэб! Жэшээлбэл, Таксимодо цемент болон хирпиисэ, бусадшье барилгын материалнуудые үйлэдбэрилжэ болоно.

Корр.:—Прибайкалиин оршон тойронхи байгаалида эдэ бүгэдэн һаалта хэхэгүй гү!

Е. Басин.— Энэмнай гол шухала асуудал болоно. Сибириин субад эрдэни болохо Байгал далайда айхабтар гамтайгаар хандаха ёһотой бшуу. Байгал далайе оршолон хамгаалха талаар хэдэн тогтоолнуудай абтаашье һаа, мүнөө тэрэ бузарлагдажа үргэлжэлһээр. Байгал далайн бассейн шадар нэгэшье улэгдэлгүй технологитой үйлэдбэри байгуулагдаха ёһотой.

Хуурмаг мэдээсэл хэхэеэ болиел!

Хүндэтэ редакци!

Залуушуулай газетэдэ В. Леоновой «Совминай түрүүшүүл гү, али обком найдуулна...» гэһэн материал байгша оной февралиин 17-до толилогдоо һэн. Игэжэ тус материалда харюу болгон «Бурятгражданстрой» ПСО-гой проектно-технологическа түбэй хүдэлмэрилэгшэд редакцидамнай бэшэг эльгээгээ. КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр А. М. Беляковой «Правда Бурятии» газетэдэ үгэһэн интервью (1990 оной февралиин 25-да толилогдоо) соо Профсоюзная үйлсэдэхи олон квартиратай гэрэй проект тушаа, КПСС-эй обкомой тэрээндэ ямар хабаатай байһан тушаа хэлэгдээ һэн.

Беляков буруу хэлэнэ гэжэ бэшэг соо тэмдэглэгдэнэ. 1. КПСС-эй обкомой хабаадалгатайгаар тус гэрэй проект зохеохо тухай асуудал 1989 оной июль һарада табигдаа һэн. Харин Беляков хоер жэлэй саада тээ гэжэ интервью соогоо хэлээ. Мүнгэ түлэжэ, обкомой квартирануудые шэмэглэхэ тухай бэшэг ороогүй. Энээн тухай баһал буруу хэлэгдээ.

Партиина аппарадай хүдэлмэрилэгшэд хари гүрэнэй материалнуудаар гэрээ шэмэглэхэ ехэ мүнгэтэй байжа болоо юм бээ...

КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь республиканска газетын хуудаһан дээрэһээ худалаар хэлэһэн болоно гү!

Е. В. ВОРОНИНА, «Бурятгражданстрой» ПСО гой ПТЦ гэй СТК-гай түрүүлэгшэ; **С. Д. ДАШИЕВА,** ПТЦ-гэй профкомой гэшүүн; **А. К. ХАНХАЕВА,** ПТЦ-гэй ВЛКСМ-эй комитедэй секретарь.

РЕДАКЦИҺАА: С. Новоселовой материал соо хуушан документнүүд харуулагдаа гэжэ буруу хэлэгдэнэ. Фото-буулгабари һайкаар хараа һэзтнай, байгша оной январь һара гэжэ бэшээтэй байха.

ДЕПУТАТ БОЛОО ҺАА...

ЗЭДЭ. Һунгуулиин Инзагатын 34-дэхи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн Семашкын нэрэмжэтэ республиканска больницын эмшэн Матвей Рабданович Чойбонов Зэдын районой Д. Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой түб Һуурин болохо Дээдэ-Үшөөтэдэ, энэл ажахын отделенидэ — Сагаатай һууриндa һунгагшадтаяа уулзалгануудые үнгэргөө. М. Р. Чойбонов һунгалтын урдахи өөрынгөө платформотой сүглэрэгшадые танилсуулаад, тэдэнэй табиһан асуудалнуудта харюусажа, мүн һунгагшадайнгаа захяануудые абаһан байна.

Депутадта кандидадай этигэмжэтэ нюур, СССР-эй арадай артист Д. Ц. Дашиев эдэ уулзалганууда хабаадалсахадаа, М. Р. Чойбоновой намтар, ажал ябуулга тухай хөөрэжэ үгөө.

Уулзалгануудай түгэсхэлдэ багахан концертнүүд харуулагдаа.

Г. ДАГБАЕВ.

ХЯАГТА. Һунгуулиин Иволгын территориальна 806-дахи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн Буряадай номой хэблэлэй директор Иван Ринчиндоржиевич Очиров Хяагтын районой Баян-Булагай найман жэлэй һургуулиин коллективтэй уулзалга үнгэргэһэн байна.

И. Р. Очиров өөрынгөө һунгалтын урдахи программатай һунгагшадаа танилсуулаа. Багшанарта хабаатай асуудалнууд тухай программа сооһоо хэлэгдэһэн дээрэһээ Баян-Булагай һургуулиин багшанарта ехэтэ һайшаагдаа, дэмжэгдээ. Гадна Иван Ринчиндоржиевич багшанарай табиһан асуудалнуудта харюусаһан байна. Тиихэдээ багшанарай ажалда ушардаг бэрхэшээлнүүдые һайн мэдэхэ байһаниинь элиржэ, И. Р. Очировай түлөө дуугаа үгэхэбди гэжэ уулзалгын түгэсхэлдэ багшанар мэдүүлээ һэн.

Ф. МАНЖИХАНОВ.

Энэ һонирхолтой

ГАНСААРДАГШЫЕ ҺАМААРУУЛХА ЭМ

Даниин телефонно албан гансаардалгаһаа зүдэрэгшэдтэ (имэ хүнүүд үсөөн бэшэ юм) хангалгын шэнэ гүрим дурадхана. Хангалгын шэнэ гүримдa дуратайшуулай тодорхой номероор хонходоходонь, гансаардажа, уйдхарта абташоод баһал имэ байдалда ороһон танигдаагүй хүн харюусажа, тэрээнтэй хөөрэлдэнэ. Туршалгын түрүүшын дүнгүүд имэ аргын яһала туһатай байһые элишэлээ. Тусхайлбал, уйдхарта абтаһан хоёр хүн телефоноор арбан минутын туршада хөөрэлдэхэдөө, нилээд бэеэ һэргээдэг, айха, һүрдэхэ мэдэрэлһээ сүлөөрдэг, өөртөө найдажа захалдаг байба.

ЭЛҺЭН ГУБИИН ПОРТ

Урда Монголой Баян хонгор город далайн эрьеһээ захагүй холо оршодог юм. Гэбэшье һаяхан энэ город элһэтэ губиин онгосо гэгдэдэг Монголой гурбан мянга шахуу тэмээн хамбын ёһотой порт болоо юм. Оронoй гүн сооһоо иишэ зориһон асари ехэ тэмээн хамбыгаар 450 тонно ашаан асарагдаа юм. Мүнөө захагүй мэтэ нэмжыһэн элһэн губита Монголой энэ дайдые имэ хамбынууд гаталдаг болоно байна. Мэргэжэлтэдэй тоолоно тодорхойлһоной ёһоор, ашаа тэмээгээр шэрэхэдэ, ашаанай автомашинаар абаашаһанһаа гаргашань нилээд бага байба бшуу.

ҮҮЛЭНЭЙ СААНАХИ

Эгээл үндэр газарта, Гималайн хадануудта хододоо хүн зонтой байдаг һуурин бии юм. Эндэ 5,2 километрэй үндэртэ ламанарай Ронбурска дасан оршодог байна.

ҺОНИРХОЛТОЙ МҮРЫСӨӨН

Жэл бүхэндэ Америкын Редвуд — Сити городто үнгэргэгдэдэг мүрысөөн олон хэрэгшэдэй һонирхол үүсхэдэг юм. Голой уһан дээгүүр үнгэргэгдэдэг мүрысөөндэ һүнэй пакедээр хэгдэһэн онгосонууд хабаадалсадаг байна. Энэ мүрысөөндэ хабаадагшад урилдаанда түрүүлжэ гарахадаа бэшэ, харин хэмэгһээ һонирхолтойгоор, юрэ бусаар бүтээһэн онгосоороо шалгаржа урмашуулагдана. Байгша оной мүрысөөндэ эртэ урда сагай һүмын дүрсэтэй онгосо бүтээгшэ шалгарһан байна.

ДҮШЭ ГАРАН ЖЭЛДЭ ТРОПИГОЙ ОЙ СОО

Яһаар шэмэглэгдэһэн хуягтай һэлмэ, жадаар зэбсэглэһэн раджа болон тэрэнэй сэрэгэй начальнигууд һаяхан хадаһаа буужа ерээ. Эдэнэр Индонезиин Суматра олтирогой хойно оршодог Ачех провинциин хүнэй гаталшагүй бүтүү ой соо дүшэ гаран жэлэй туршада хоргодон эмидарaa юм. Оронoй феодальна һүүлшын зонхилогшын мэдэлдэ байһан эдэнэр уг гарбалайнгаа байһан газарта бусажа ерэхэдээ, Индонези саашадаа Голландиин колони бэшэ гэжэ ойлгоһон байна.

1948 ондо раджиин уг гарбалай үндэһэ һадаһан Голландиин экспедиционно корпусой сэрэгтэ хашуулхадаа, үлэһэн армитайгаа хүнэй гаталшагүй хадануудта бэеэ аршалан зугадажа ошоһон байгаа. Тэрээнһээ хойшо эдэнэр хэнтэйшье харилсаа холбоо тогтоогоогүй юм. Үнгэрхэдөө Индонезиин бэеэ даанхай байдалтай болоод байхадашье, Хойто Суматрын хүршэ районуудай захиргаанай түлөөлэгшэд дайшалхы зантай эдэ хүнүүдэй ажаһуудаг газарта хүрэжэ ошохоёо зүрхэлдэггүй байгаа. Бүри һаяхан, 1985 онһоо түрүүшын холбоо байгуулжа захалаа.

Энэ үедэ ачехиин раджа-феодалнуудай һүүлшын уг залгамжалагшад болон тэрэнэй мэдэлэй 850 шахуу хүн үлэһэн байба. Эндэ эгээл дээдын засаг хаан түрэлэй 53 наһатай уг залгамжалагшада даалгагданхай байгаа. Гэбэшье хэмэгые зонхилогшонь бусадта адли газар элдүүрилжэ, тахяа, нугаһэ үдхэлэг байба.

Үни удаан хөөрэлдөө үнгэргэһэнэй һүүлээр нютагай захиргаан раджа угтаниие үгэдөө оруулжа, уг гарбалайнгаа анхаһайнь газарта буулгажа асараа ха юм.

ХУУРМАГ ФИЛАТЕЛИСТНҮҮД

Филателистнүүд хэзээдэшье олдохоёо шухаг болоһон маркануудые бэдэрэн «агнадаг» юм. Имэ марконуудта тропическа тон хоморой амитад гү, али ургамалнууд гоё һайхан үнгын шэрэ, будагаар зурагдаһан байдаг. Блумфонтейнэй (ЮАР) Рита, Ульрих Баумгартен хоморой марка бүтээн гаргадаг нюусатай байгаа. Тэдэнэр өөһэдынгөө хүсөөр өөһэдынь хуурмагаар һанажа зохёоһон африкын гүрэн — Намсарии хаашуулай үеын маркануудые бүтээн гаргажа худалдадаг байба. Эрхим һайн саарһан дээрэ бүтээгдэһэн хурса һайхан шэрэтэй эдэ марканудынь илангаяа һурагшадай дунда булялдаан соо худалдан абтадаг байгаа.

(«Советская жизнь» газетэһээ абтаба).

НЭГЭШЬЕ ҮДЭР ХОЛБОО БАРИСААН ТАҺАЛДАДАГГҮЙ

Монголой Дархан хото Донецк, Эрхүү, Улаан-Үдэ, мүн бусадшье совет хото городуудтай сэхэ холбоо тогтоонхой. Социалис хани барисаата оронуудай туһаламжаар мүндэлһэн энэ залуу хото гадаадын хото городуудтай интернациональна холбоо барисаа тогтоонгүй байжа шадахагүй шэнгээр һанагдадаг. СССР-эй хото городууд энэ зэргэдэ түрүүшын ээлжээндэ оролсодог.

Жэшээнь, Донецкын мэргэжэлтэд минерал хубэн зүйлнүүдэй заводто мэргэжэлтэдые эльгээгээ һэн. Дулаа баридаг материалнуудые үйлэдбэрилхэ бүри нарин технологи шудалхадань эрхүүгэйхид туһалһан байгаа. Эрхүүгэй областиин Мальта хотын дүтэрхы предприятиин коллективтэй сэхэ холбоо тогтоохоор хараална.

Тиихэдэ хүршэ Совет Буряад оронтой холбоо барисаан нэгэшье үдэр таһалдаггүй.

Жэшээлбэл, барилганууд болон шэнээр ашаглалгада оруулагдаһан үйлэдбэринүүдые уридшалан хэгдэһэн захилнуудаар болзор сооһь бүхы юумээр таһалгаряагүйгөөр хангаха гүримтэй болоходонь автономито республикын Госснабай хүдэлмэрилэгшэд монгол нүхэдтөө туһалаа һэн.

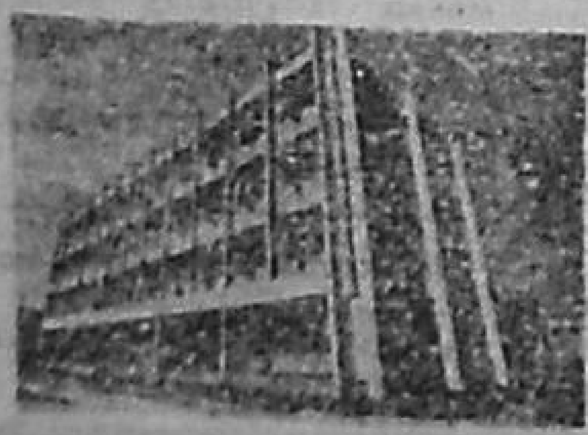
Улаан-Үдын Е. Кожевниковэй нэрэмжэтэ хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводые БАМ-ай гэзд үшөө нэрлэдэг. Тэрэ завод эндэхи цементын заводые һэргээн шэнэдхэхэдэ хэрэгтэй зүйлнүүдые эльгээгээ һэн.

Гадна Дарханай цементын заводой коллектив Совет Буряадай Тимлюйн цементын заводой коллективтэй сэхэ холбоо тогтоонхой.

Арадай Монголой хойто хубида оршодог интернационалист хотын ажаһуугшадые хангаха талаар гээгдэлһээ гаража, түсэбөө дүүргэхэдэнь Буряадай АССР-эй хүн зониие ажаһуудалай талаар хангалгын хүдэлмэрилэгшэд Дарханай хүдэлмэрилэгшэдтэ бүри һаяхан туһалаа һэн.

МНР-эй хото городуудай нэгэндэ — Алтан Булагта хүдэлжэ эхилһэн совет-монгол шэнэ фабрика нооһоор нэхэгдэһэн свитернүүдые, джемпернүүдые, кофтонуудые, мүн үхибүүдэй спортивна костюмуудые үйлэдбэридэг болохо юм.

(ТАСС).

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора —2-34-06, секретариата —2-34-41; отделов: идеологический —2-43-23, социально-экономических проблем — 2-43-23, писем и образования, переводов —2-40-57, корректорская —2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-03362.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.